

แนวคิดและแนวปฏิบัติในการส่งเสริมและปรับประสาน
สื่อนาฏศิลป์ผ่านสื่อโทรทัศน์

จากการศึกษาในประเด็นสถานการณ์และศักยภาพของนาฏศิลป์ในบทที่ 4 ที่ผ่านมา ทำให้เห็นถึงสาเหตุและความจำเป็นในการส่งเสริมให้ “สื่อนาฏศิลป์” ซึ่งถือเป็นศิลปประจำชาติที่แสดงออกถึงความเป็นไทยให้ยังสามารถดำรงคงอยู่ได้ในสภาพสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้อาจมีช่องทางในการส่งเสริมอยู่หลายช่องทางดังที่ได้กล่าวไปแล้วในอันที่จะสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมได้ โดยช่องทางหนึ่งที่ถูกวิจัยได้เสนอก็คือ ช่องทางในการใช้ “สื่อสารมวลชน” ในที่นี้หมายถึง สื่อโทรทัศน์ เข้ามาส่งเสริมนาฏศิลป์ อย่างไรก็ตามการที่สื่อทั้งสองประเภทนี้ต่างก็มีลักษณะของความเป็นสื่อที่มีธรรมชาติบางประการที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติที่จะสามารถนำสื่อสารมวลชนเข้ามาส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์ให้ได้อย่างสมบูรณ์ เหมาะสม รวมทั้งเป็นการปรับประสานกันได้อย่างผสมกลมกลืนโดยไม่ทำให้เสียลักษณะหรือเอกลักษณ์ของสื่อแต่ละประเภทไป ทั้งนี้ข้อสำคัญข้อหนึ่งก็คือ หากนำเอาสื่อสารมวลชนที่มีศักยภาพทางด้านจำนวนของผู้รับสารที่ไม่จำกัดเข้ามาส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์อย่างมีความเหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้สามารถกระจายกลุ่มผู้รับสารและสร้างความเข้าใจในวงกว้างได้มากขึ้น ส่งผลถึงการหันมาให้ความสนใจกับสื่อประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี ดังความเห็นของศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร (สถาบันไทยคดีศึกษา, 2540) ที่กล่าวไว้ว่า “หากปวงชนเข้าใจ นาฏศิลป์ย่อมอยู่ได้” คำว่า ปวงชน ก็คือ ประชาชนทั่วไปที่สามารถได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อสาธารณะคือสื่อสารมวลชน นั่นคือ หากประชาชนทั่วไป กลุ่มใหญ่ ได้มีโอกาสในการรับรู้เรื่องราวของนาฏศิลป์มากขึ้น นาฏศิลป์ก็จะสามารถดำรงคงอยู่ได้เพราะมีความเข้าใจที่กว้างขวางขึ้น แต่การที่จะนำสื่อนาฏศิลป์ออกเผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์ให้ได้ผลเช่นวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้น เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการปรับประสานสื่อทั้งสองประเภทเนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่ต้องคำนึงถึง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสื่อทั้งสองประเภทนี้มีธรรมชาติของความเป็นสื่อที่มีทั้งความแตกต่างและความเหมือนกันในบางข้อ จึงต้องทำการศึกษาว่าในลักษณะเฉพาะของสื่อทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะใดบ้างที่เหมือนกัน หรือใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพื่อจะได้หาแนวทางการปรับ

ประสานสื่อทั้งสองประเภทได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอข้อมูลเรื่องลักษณะการสื่อสาร 3 ระดับ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของรูปแบบการสื่อสารที่มีลักษณะแตกต่างกัน ดังรายละเอียดในตารางแสดงระดับการสื่อสาร ตารางที่ 7,8 และ 9

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 : แสดงลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคล

	ผู้ส่งสาร	สาร	ช่องทาง	ผู้รับสาร	รูปแบบปฏิสัมพันธ์	บริบททางสังคม	ตัวอย่างสภาพการสื่อสาร
1. การสื่อสารระหว่างบุคคล	-มักจะสื่อสารเป็นอิสระจากองค์การใด ๆ	-ส่งผ่านภายในสภาพการณ์ที่เป็นส่วนตัวและค่อนข้างจำกัด	ไม่เป็นทางการ (ระหว่างบุคคลหรือแบบซึ่งหน้า)	-จำนวนน้อย	-ไม่มีโครงสร้างหรือรูปแบบแน่นอนตายตัว	หน่วยสังคมพื้นฐานหรือประมุขคือครอบครัว	-การสนทนาตัวต่อตัว
	-ไม่มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวข้อง	-ไม่มีการจำกัดเนื้อหา		-กลุ่มเดียวกันหรือ	(เกิดขึ้นชั่วคราวเกิดขึ้นเพราะแรงกระตุ้นและ		-การพบปะสังสรรค์
	ข้อ	-ไม่มีการจำกัดเนื้อหา		กัน	อาจไม่เป็นขึ้นเป็นอัน)		-การแสดงนาฏศิลป์ให้
	-มีลักษณะเป็นผู้นำทาง	-อุปสรรคที่ทำให้พูดคุย		-สามารถระบุได้	-มีปฏิริยาตอบสนอง		ผู้ชมชมสด
	ความคิด	กันไม่ได้เป็นตัวกำหนด		-อยู่ในระยะใกล้กัน			
		ความเร็วในการถ่ายทอด			ในฉับพลันทันที		
		สาร					

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 : แสดงลักษณะการสื่อสารแบบกึ่งกลาง

	ผู้ส่งสาร	สาร	ช่องทาง	ผู้รับสาร	รูปแบบปฏิสัมพันธ์	บริบททางสังคม	ตัวอย่างสภาพการสื่อสาร
2.การสื่อสารแบบกึ่งกลาง	-มีค่าใช้จ่าย -เป็นบุคคลที่มีสถานภาพหรืออยู่ในวงวิชาชีพ	-ส่งผ่านภายใต้สภาพการณ์ที่เป็นส่วนตัวและค่อนข้างจำกัด -เนื้อหาค่อนข้างเฉพาะและหรือเน้นเฉพาะวงการ -มีการแลกเปลี่ยนความคิด -การถ่ายทอดสาร รวดเร็ว	ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ	-จำนวนน้อย -มีความหลากหลายหรืออาจเป็นกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน -อยู่ในระดับใกล้หรือไกล -สามารถระบุได้	-อาจมีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัวหรือไม่แน่นอนตายตัว -ปฏิริยาตอบสนอง ฉับพลันหรือไม่สนอง ในทันทีทันใด	หน่วยสังคมปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ เช่น โรงเรียน	-คนสองคนคุยกันทางโทรศัพท์ -จากกลางมหาสมุทรถึงฝั่ง -การสอนโดยใช้ไฮโดรทัศนูปกรณ์ต่างๆ -การสอนนาฏศิลป์โดยใช้สื่อวีดิโอสอนท่ารำ

ตารางที่ 9 : แสดงลักษณะของการสื่อสารมวลชน

	ผู้ส่งสาร	สาร	ช่องทาง	ผู้รับสาร	รูปแบบปฏิสัมพันธ์	บริบททางสังคม	ตัวอย่างสภาพการสื่อสาร
3.การสื่อสาร มวลชน	-ผู้ส่งสารสื่อสารใน องค์การที่ซับซ้อน	-ส่งผ่านอย่างเปิดเผย ให้สาธารณชนรู้	เป็นทางการ (สื่อมวลชน)	-จำนวนมาก -มีความหลากหลาย	-มีโครงสร้างและรูปแบบ	หน่วยสังคมทุติยภูมิ	-โฆษณาทางโทรทัศน์ นสพ.วิทยุ ภาพยนตร์ฯ
	-มีการใช้จ่ายสูง	-ส่งผ่านอย่างรวดเร็ว -เนื้อหาไม่มุ่งเน้น เฉพาะวงการ		หลาย	-ปฏิกิริยาตอบสนองไม่ เกิดขึ้นในทันทีทันใด		-การตีพิมพ์ -การส่งจดหมายตรง -รายการแสดงนาฏศิลป์ ทางโทรทัศน์
		-ต้องเคารพกฎเกณฑ์		กัน			

เนื่องจากสื่อสารมวลชนเป็นช่องทางการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารที่นับว่าจะสัมฤทธิ์ผลยิ่งหากนับในแง่ของปริมาณผู้รับสาร เพราะไม่มีการจำกัดกลุ่มผู้รับสารที่ชัดเจน แต่เน้นในเรื่องของปริมาณผู้รับสารว่าจะมีจำนวนมาก/น้อยเพียงใดและยิ่งหากมองถึงเรื่องความเข้มข้นของสารที่ส่งไปยังผู้รับก็ถือว่าจะได้รับเพียงผิวเผินเท่านั้น และไม่สามารถที่จะรับสารในแง่ของความลึกซึ้งได้ หากสารนั้นมีรายละเอียดและต้องใช้เวลาในการพิจารณาเนื้อหา ทั้งนี้เนื่องจากสื่อสารมวลชนก็จะมีธรรมชาติเป็นของตนเอง (Media Culture) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ “เวลา” ในการส่งสารที่จะไม่สามารถใช้เวลานานได้ เนื่องจากมิได้มีกลุ่มผู้รับสารเพียงกลุ่มเดียวที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน และเพราะสาเหตุจากการที่กลุ่มผู้รับสารไม่ได้จำกัดนี้เอง จึงต้องแบ่งเฉลี่ยเนื้อหาของสารที่จะนำเสนอให้ตรงตามความต้องการของผู้รับสารที่เป็น “มวลชน” ให้ได้ เพราะในอีกแง่หนึ่งนั้น “สื่อสารมวลชน” ถูกมองและถูกสร้างให้เป็น “สื่อสาธารณะ” ดังนั้นหากจะถูกนำไปใช้เพียงเพื่อสนองความต้องการของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงถือเป็นเรื่องที่ไม่สามารถเป็นไปได้

ดังลักษณะเฉพาะของสื่อสารมวลชน ที่ไรท์ (2534) ได้ระบุลักษณะไว้ ดังนี้

1. เป็นการสื่อสารที่มุ่งไปที่ผู้รับจำนวนมาก ไม่รู้จักมักคุ้นกันและมีความแตกต่างกันในหมู่ผู้รับ
2. มีการถ่ายทอดสารอย่างเปิดเผย ส่วนใหญ่จะกำหนดเวลาให้ถึงกลุ่มผู้รับสารพร้อมๆกัน ผู้ส่งสารมักจะสื่อสารภายในองค์กรที่ซับซ้อน ซึ่งการใช้จ่ายสูง

สำหรับ สื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อมวลชนประเภทที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในการนำมาใช้ส่งเสริมสื่ออนุศิลป์นั้นถือได้ว่าเป็นสื่อสารมวลชนประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2540) กล่าวไว้ใน “สื่อกระจายภาพและเสียง (Broadcasting)” ว่า

“สื่อกระจายเสียงเป็นสื่อที่มีอายุยังไม่ถึง 100 ปี (วิทยุ 70 ปี โทรทัศน์ 40 ปี) และแม้ว่าสื่อทั้งสองชนิดนี้จะใหม่มากในแง่ตัวสื่อ หากทว่า R.Williams นักทฤษฎีด้านวัฒนธรรมศึกษา กลับเห็นว่า ในแง่เนื้อหาของสาระแล้ว สื่อวิทยุและโทรทัศน์เกือบไม่ได้สร้างเนื้อหาอะไรใหม่ๆเลย นอกจากหยิบยิมของเก่าเกือบทั้งหมดจากสื่อที่เคยมีอยู่มาตกแต่งเสียใหม่ให้เข้ากับ “วัฒนธรรมของวิทยุและโทรทัศน์”

นั่นหมายถึงเป็นที่น่าสังเกตได้ว่า สื่อโทรทัศน์กลายเป็นจุดนัดพบระหว่างสื่อสมัยใหม่กับเนื้อหาแบบแก่นั่นเอง ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากภาพยนตร์โฆษณาที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ในปัจจุบัน ที่ยังคงอาศัยโครงเรื่องที่อยู่ในใจของคนในสังคมมาตั้งแต่สมัยโบราณมาเป็นเนื้อหา

(Message) และสอดคล้องกับการส่งไปตามเนื้อหาเดิม ๆ เหล่านี้ แม้ว่าจะต้องมีการปรับรูปแบบ (Format/Presentation Form) ให้มีความเหมาะสมกับช่องทางใหม่ (Channel) ที่เป็นการเผยแพร่สารผ่านทางคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าเช่น คลื่น VHF, UHF ที่ใช้กับโทรทัศน์ก็ตาม แต่ก็ต้องยอมรับว่า เนื้อหาเหล่านี้ก็เป็นเนื้อหาที่ยังคงอยู่ในใจคนมาทุกยุค ทุกสมัย อาทิ ภาพยนตร์โฆษณา น้ำดื่มยี่ห้อหนึ่งที่ยังคงอาศัยเค้าเรื่องของวรรณคดีชาวบ้านเรื่อง ปลาบู่ทอง มาดำเนินเรื่องราว หรือ ภาพยนตร์โฆษณาระเบหมีกึ่งสำเร็จรูปที่นำเอาโครงเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ วรรณคดีชาวบ้านอมตะของภาคอีสานเป็นเครื่องมือในการสื่อความ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า “สื่อสารมวลชน” เป็นสื่อที่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของการส่งสารที่ต้องการประสิทธิภาพในแง่ของปริมาณผู้รับสารรวมทั้งความรวดเร็วในการสร้างการรับรู้ของมวลชน โดยก็จะมีย่อจำกัดอยู่ในตัว อาทิ เนื้อหาของสารที่ส่งนั้นจะต้องกระชับ รวดเร็ว ง่ายต่อความเข้าใจ รวมทั้งมีค่าใช้จ่ายสูง ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ผู้ส่งสารจะต้องคำนึงถึง ดังนั้นในการส่งสารผ่านทางสื่อสารมวลชนในแต่ละครั้ง ผู้ส่งสารจึงต้องจัดวางรูปแบบและเนื้อหาให้มีความเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะดังที่กล่าวมาของสื่อสารมวลชน

สำหรับสื่อประเพณีซึ่งในที่นี้ หมายถึง สื่อนาฏศิลป์นั้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ถือเป็น “สื่อ” ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นที่มาของสื่อแต่ละประเภท ความหลากหลาย รวมทั้งถือเป็นเอกลักษณ์และศิลปประเพณีประจำชาติของแต่ละชาติอีกด้วย ดังนั้นการที่จะสามารถจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “สื่อนาฏศิลป์” และ “สื่อมวลชน” ได้อย่างเหมาะสมจึงจำเป็นต้องเข้าใจและมองเห็นข้อเด่นของสื่อทั้งสองประเภทก่อน

ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ (สื่อมวลชนกับสื่อประเพณี : คู่รักหรือคู่แค้น, 2541) ได้เสนอข้อเด่นของ สื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้านและสื่อมวลชน ไว้ตามรายละเอียดในตารางที่ 10 ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 10 : แสดงข้อเด่นของสื่อประเพณีและสื่อมวลชน

ข้อเด่นของสื่อที่บ้าน	ข้อเด่นของสื่อมวลชน
1. มีลักษณะใกล้ชิดประชาชน จึงง่ายต่อการเข้าถึง รวมทั้งเรื่องทำความเข้าใจ	1. เป็นสื่อที่มาได้บ่อย
2. สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเต็มที่เพราะรูปแบบการแสดงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ชมมีส่วนร่วมได้	2. เป็นสื่อที่มาได้อย่างแรง เนื่องจากมีทั้งภาพที่เคลื่อนไหว เสียงประกอบที่เร้าใจ
3. สามารถดัดแปลงให้เข้ากับแต่ละท้องถิ่นได้ อาทิ การเอาเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นมาแสดงได้	3. เป็นสื่อรุก แม้แต่ตั้งอยู่ในห้องนอนก็สามารถเปิดรับได้
4. ใช้ภาษาท้องถิ่น ทำให้ระบบความหมายเป็นระบบเดียวกับผู้ชม ใช้ภาษาแบบ “โดนใจ” มีชีวิตชีวา	4. ในฝ่ายผู้ผลิตสามารถควบคุมกระบวนการผลิตได้ ดังนั้นจึงสามารถควบคุมการไหลของสารและความหมายได้ตั้งแต่ต้นจนจบ
5. สามารถปรับตัวให้เข้ากับเนื้อหาใหม่ๆ ได้ง่าย	5. ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ทำให้มีประสิทธิภาพในด้านการรับรู้
6. มีราคาถูกหรือไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย	6. เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้ครั้งละจำนวนมากๆ พร้อมๆ กันทำให้รวมศูนย์ความสนใจจนเป็นที่กล่าวขวัญกันทั่วไป
7. เนื่องจากเป็นสื่อที่มีมาช้านาน ประชาชนมีความคุ้นเคย จึงเป็นที่รักใคร่ชื่นชอบของคนทุกเพศทุกวัย	7. เป็นสื่อที่ไร้กาละ/เทศะสามารถจะดูที่ไหนก็ได้ เมื่อใดก็ได้

นอกจากการศึกษาถึงข้อเด่นของสื่อทั้งสองประเภทแล้ว ยังควรต้องมองให้ครอบคลุมถึงลักษณะความใกล้เคียงและลักษณะที่แตกต่างกันของสื่อทั้งสองประเภทนี้อีกด้วย อาทิ

1. ส่วนที่ใกล้เคียงกัน เช่น เป็นการสื่อความโดยใช้ระบบสัญลักษณ์, รูปแบบเนื้อหาที่มีความหลากหลาย, นำมาใช้แสดงความเป็นชาตินิยมได้
2. ส่วนที่แตกต่างกัน เช่น ความเป็นสากลและความเป็นชาตินิยม, สื่อมวลชนเป็นสื่อสาธารณะที่ต้องมีการควบคุมอย่างเข้มงวดในขณะที่สื่อประเพณีไม่ถือเป็นสื่อสาธารณะ, สื่อมวลชนจะมีกลุ่มผู้รับสารที่หลากหลายแต่สื่อประเพณีจะมีกลุ่มผู้รับสารที่มีความใกล้เคียงกัน, สื่อมวลชน

จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องของธุรกิจที่มีเรื่องของการโฆษณาเข้ามาเกี่ยวข้องแต่สื่อประเพณีนั้น เรื่องของธุรกิจไม่ใช่ปัจจัยหลักในการจัดการแสดงแต่ละครั้ง

จะพบว่าระหว่างสื่อศิลปกับสื่อสารมวลชนนั้น มีความสัมพันธ์กันในฐานะ “สื่อ” ที่ใช้ในการส่งความหมายไปยังผู้รับด้วยลักษณะเฉพาะตัว ที่มีทั้งข้อที่แตกต่างและข้อที่เหมือนกันดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น แม้จะมีความแตกต่างกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ตามหลักการที่ผู้วิจัยมีความสนใจก็คือ ทั้งสื่อศิลปและสื่อสารมวลชนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของ “การสื่อสารทั้งหมดของสังคม” ที่ต่างก็ทำหน้าที่และทำประโยชน์ให้แก่กันและกันเพื่อรักษาระบบการสื่อสารทั้งระบบของสังคมเอาไว้ ดังนั้นในการที่จะนำเอาสื่อสารมวลชนเข้ามาปรับประสานกับสื่อศิลปนั้น จึงควรต้องมีการรู้จักและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดย กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“...สื่อแต่ละประเภทนั้นมีใช้มาแบบตัวเปล่าเล่าเปลือย หากทว่าแต่ละสื่อต่างก็มี S-M-C-R ที่เป็นแบบฉบับติดตัวมาอยู่แล้ว ต่างมีวิถีในการผลิต การถ่ายทอดเผยแพร่และการรับสารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เรียกว่า สื่อแต่ละประเภทต่างมี “วัฒนธรรม” ของตนเอง ดังเช่นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นคร่าว ๆ คือ

1. ความแตกต่างในแง่ลักษณะการผลิต

1.1 ความแตกต่างในเชิงปริมาณการผลิต ที่สื่อมวลชนจะเป็นลักษณะการผลิตในอุตสาหกรรม ที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” (Culture Industry) คือมีการผลิตอย่างเป็นลำเป็นสันและมีลักษณะเป็นธุรกิจ ส่วนการผลิตในเชิงปริมาณของสื่อพื้นบ้านนั้น แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงคือ ศิลปินพื้นบ้านมักทำงานแบบร้านโชห่วยคือ ทำคนเดียวทุกขั้นตอน ขนาดการผลิตก็เล็ก ผลผลิตที่ออกมาจึงน้อย นาน ๆ จึงจะผลิตได้สักชิ้นหนึ่ง

1.2 ความแตกต่างในเชิงคุณภาพการผลิต โดย เป้าหมายของการผลิตงานสื่อมวลชนนั้นต้องขำเลียงมองผู้รับสาร/เอาใจตลาดเป็นหลัก แต่สื่อพื้นบ้านนั้นผลิตโดยอือเอาความต้องการของศิลปินผู้ผลิตเป็นหลัก นอกจากนั้นวิธีการผลิตของสื่อมวลชนก็มักจะมีระบบและอุปกรณ์เทคโนโลยีเป็นเครื่องประกอบ แต่สื่อพื้นบ้านจะอาศัยสมองและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ของศิลปินเป็นหลัก สำหรับมิติของกาลเทศะก็มีความแตกต่างกัน โดยสื่อมวลชน

เมื่อสร้างงานก็มักจะคาดหวังที่จะเผยแพร่ในมิติของเทศะ (Space) ให้กว้างขวางอย่างที่สุด ส่วนสื่อพื้นบ้านนั้นมักจะมุ่งมอง “ความเป็นอมตะ” (time) อันหมายถึงความถึงความกว้างขวางทางด้านกาลเวลาเป็นหลัก

2. บทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งเนื่องจากสื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้านนั้นมีธรรมชาติที่เล็กกว่า อยู่ใกล้ประชิดตัวผู้รับสารมากกว่า จึงมีบทบาทมากกว่าสื่อสารมวลชน ดังนี้

2.1 ให้ความบันเทิง

2.2 การแจ้งข่าวสาร

2.3 ให้การศึกษา

- ให้ความรู้ทั่วไปทางด้านศาสนา
- อบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะ
- ชี้แนวทางปฏิบัติ
- แสดงออกซึ่งความคิดเห็นไปจนกระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์สังคม
- เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านเพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา
- เป็นเสมือนตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ของสังคม
- เป็นส่วนประกอบของชีวิตการงาน

3. การสำรวจข้อเด่นและข้อจำกัดของสื่อทั้งสองประเภท เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น และสามารถ “รักษาข้อเด่นเอาไว้ สลายหรือลดทอนข้อจำกัด” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนและสื่อมวลชน

ทั้งหมดที่กล่าวมาคือลักษณะเฉพาะของ สื่อมวลชน และ สื่อมวลชน ที่หากจะมีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสื่อทั้งสองประเภทนี้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพก็ควรต้องมีการพิจารณาและวางแผนอย่างเหมาะสม เพราะจากการที่สื่อทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะที่แตกต่างกันและต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเช่นที่กล่าวมา จึงทำให้เกิดคำถามว่า ควรมีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์

อย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ ที่ได้เคยมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถมองได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1. ต่างคนต่างอยู่ โดยมีการพัฒนาไปตามวิถีทางของตนเอง มีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง
2. แข่งขันกัน เพื่อทหาผลว่าสื่อประเภทใดจะสามารถดำรงคงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้หากสื่อใดที่ได้รับการยอมรับก็จะเข้ามาแทนที่สื่อที่ไม่ได้รับการยอมรับในที่สุด
3. เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

จากรูปแบบความสัมพันธ์ทั้ง 3 รูปแบบนี้ ก่อให้เกิดแนวคิดในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “สื่อนาฏศิลป์” กับ “สื่อสารมวลชน” ได้สองแนวทางใหญ่ ๆ คือ

ก. แนวทางที่เน้นความสัมพันธ์เชิงบวกของทั้งสองฝ่าย ที่มองว่าสื่อทั้งสองประเภทนี้สามารถนำมาเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้ เพราะต่างก็มีธรรมชาติของสื่อที่มีความเหมาะสมของต่อสังคมไทย อาทิ สื่อนาฏศิลป์ไทยนั้น เป็นสื่อประจำชาติที่แสดงออกถึงความเป็นไทย สื่อความหมายด้วยภาษาท่าที่มีลีลางดงาม ผู้รับสารก็จะได้รับทั้งสุนทรียรสจากการชมการแสดงและยังสามารถรับสารที่เป็นความหมายจากการแสดง สำหรับประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงได้หยิบยก การแสดง “โขนหารสอง” โดย ภัทราวดี มีชูธน มาเป็นตัวอย่างที่จะทำให้เห็นได้ว่า การแสดงนาฏศิลป์ไทยนั้นสามารถนำมาใช้เป็น “สื่อ” ในการถ่ายทอดแนวคิดในสังคมได้ ซึ่งการที่สื่อมวลชนอันเป็นสื่อที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพในการกระจายข้อมูลข่าวสารในวงกว้างได้มากที่สุดจะเข้ามามีส่วนในการเกื้อหนุนสื่อนาฏศิลป์ก็คือ การนำเอานาฏศิลป์มาแสดงในโทรทัศน์ เป็นต้น เพราะนอกจากจะเป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่กลุ่มผู้รับสารที่เป็นมวลชนแล้ว ยังถือเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์สื่อประจำชาตินี้เอาไว้ได้อีกด้วย

แต่ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวข้างต้นนั้น ในบางครั้งก็ควรต้องมีความระมัดระวังในการดำเนินการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนและสื่อนาฏศิลป์ เพราะบางครั้งหากการจัดสมดุลของความสัมพันธไม่เป็นไปอย่างเหมาะสมแล้ว จากความตั้งใจของสื่อมวลชนที่จะส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์ อาจกลายเป็นการทำลายไปโดยไม่ได้ตั้งใจก็ได้ ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้กล่าวไว้ว่า

“...การแสดงบทบาทเป็นผู้มีเจตนาดีดังกล่าวนั้น อาจให้ผลลัพธ์ออกมาเป็นการกระทำที่ประสงค์ร้ายหรือการให้ผลลัพธ์ที่เป็นหมันได้ หากปราศจากการกำกับด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น การเปิดเวทีให้แก่สื่อพื้นบ้านนั้น เนื่องจากสื่อมวลชนเองก็มีวัฒนธรรมของตนเอง คือ

วัฒนธรรมแบบจับเวลา (Clock Culture) (เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นถือกำเนิดขึ้นเพื่อหากินกับเวลา และพื้นที่อันจำกัด) แต่สื่อพื้นบ้านนั้นนอกจากจะมีลักษณะแบบ “สบาย” แล้ว ลักษณะซ้ำซากตอกย้ำทวนกลับไปกลับมาแบบเวียนเข็มนาฬิกาและซิดเข็มนาฬิกา ก็ยังเป็นองค์ประกอบที่มีอย่างชัดเจน เนื่องจากเงื่อนไขในการแสดงในสมัยก่อนนั้นต้องเล่นกันหัวค่ำยันรุ่งเช้า หรือเล่นกัน 3 วัน 3 คืน จึงจะจบ ดังนั้นเวทีของสื่อมวลชนจึงมักจะตั้งเวลาให้แก่สื่อพื้นบ้านอย่างจำกัด เช่น กำหนดให้หนังตะลุงเล่นภายใน 1 ชั่วโมง (ซึ่งนับว่าเป็นเวลาที่ค่อนข้างมากสำหรับโทรทัศน์) ดังนั้นหนังตะลุงที่เล่นมายาว 3 ชั่วโมง จึงต้องถูกตัดต่อ และส่วนที่มักถูกตัดออกไปก็คือ ตอนไหว้ครู เพราะไม่ใช่วัฒนธรรมของโทรทัศน์ (ซึ่งไม่มีครู) ซึ่งก็เท่ากับเป็นการตัดหัวนั่นเอง การพบกันระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ จึงแทนที่จะเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม (inter-culture) ก็กลายเป็นรายการดูดกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) ไปอย่างช่วยไม่ได้...”

ข. แนวทางที่เน้นความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างสื่อทั้งสองประเภท สำหรับความสัมพันธ์ในแนวทางนี้มองว่า ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทยนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามแต่กำลังเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาเพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว จนศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ขาดกระบวนการจัดการเพื่อเตรียมการรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้ห่างไกลจากวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยที่สื่อมวลชนถือเป็นปัจจัยหนึ่งในการทำลายศิลปวัฒนธรรม หรือ สื่อนาฏศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นการที่เป็นตัวนำเอาวัฒนธรรมจากภายนอกกรุกเข้ามา ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้เสนอมุมมองความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ไว้ โดยเรียกความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ว่า “ความสัมพันธ์แบบคู่แค้น” กล่าวคือ

“...ความสัมพันธ์ชนิดนี้มักเกิดจากพลาณภาพของสื่อมวลชน ซึ่งเมื่อก้าวเข้าไปถึงที่หอสื่อพื้นบ้านที่นั่นก็มีอันล้มหายตายจากกันไปเป็นทิวแถว บรรดารายชื่อของสื่อพื้นบ้านที่เราได้กล่าวถึงมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นของภูมิภาคใด เช่น ร่องเงี้ยวของภาคใต้ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงปรบไก่ การเล่นรำแม่ศรีของภาคกลาง คำขอมของภาคเหนือ (อาจจะยกเว้นหมอลำของภาคอีสาน) สื่อพื้นบ้านเหล่านี้หลายรายได้สูญหายไปแล้ว บางรายที่ยังไม่มีอันเป็นไป แต่ก็ตกอยู่ในสภาวะทรงกับทรุด ในขณะที่ชาวบ้านหันหน้าหนีสื่อพื้นบ้านแบบเก่า พวกเขาหันหน้าเข้าหาสื่อมวลชนสมัยใหม่ที่เข้าไปจับจองพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนจึงเป็นเสมือนคู่ปรับโดยปริยาย มีฝ่ายหนึ่งก็ต้องไม่มีอีกฝ่ายหนึ่ง...”

หรือเนื่องจากการที่สื่อสารมวลชนเน้นธุรกิจมากเกินไป เช่น การนำเอาดารามาแสดงละคร โดยมุ่งให้ตัวของดาราเป็นจุดขายของละครเรื่องนั้น ๆจนไม่ได้คำนึงถึงความสมจริงของละครที่ควรต้องใช้ดาวหรือตัวละครที่มีลักษณะ (Character) ที่เหมาะสมมากกว่าคำนึงถึงเรื่องของจุดขายเท่านั้น รวมทั้งการที่สื่อสารมวลชนเข้ามาสัมพันธ์กับสื่อภาพยนตร์แบบใช้ตัวเองเป็นหลักจนขาดการทำหน้าที่ที่เหมาะสมของตน ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่ละครโทรทัศน์หรือภาพยนตร์มีการนำเอาบทละครไทยเข้ามาสอดแทรกในเนื้อเรื่องนั้น สื่อสารมวลชนใช้ตนเองเป็นหลักในการจำกัดลักษณะของสารที่จะส่งให้ผู้รับสารโดยการให้ตัวเอกที่ไม่มีความรู้ทางนาฏศิลป์มาแสดงในบทบาทที่ตัวละครตัวนั้นจะต้องเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในนาฏศิลป์ อาทิ ละครเรื่องเกาะเกด ที่ตัวเอกคือ กัญญารัตน์ จิระรัชกิจ ไม่มีความรู้ทางนาฏศิลป์ เมื่อได้รับบทเป็น เกาะเกด ที่ต้องมีบุคลิกเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในการรำละคร จึงไม่สามารถแสดงออกได้อย่างสมบทบาทกับบุคลิกของตัวละครตัวนั้น ซึ่งก็จะยิ่งทำให้ผู้ชมมีความรู้สึกว้า นานา ศิลป เป็นเรื่องที่ไม่มีความหมาย เพราะไม่มีความสวยงาม จึงไม่เกิดความสนใจ รวมถึงเกิดสำนึกในการที่จะต้องอนุรักษ์ นี่คือการที่สื่อสารมวลชนใช้ตัวเองเป็นหลักเพราะต้องการเพียงขายผู้แสดงในทางธุรกิจเท่านั้นรวมทั้งยังละเลยต่อหน้าที่ในการนำเสนอความเหมาะสมของตัวละครที่จะส่งไปยังผู้รับอีกด้วย ในขณะที่ละครอีกเรื่อง คือ ปอบผีฟ้า ที่ตัวเอกจะต้องมีความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์ไทยเช่นกัน เพื่อความเหมาะสมกับบุคลิกของตัวละครในเรื่อง ผู้จัดละครจึงได้คัดเลือกผู้ที่มีความรู้และจบการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์โดยตรงมาแสดง อันทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกชื่นชมนาฏศิลป์เพราะได้รับสารที่เป็นจริงโดยมีอาชีพที่สื่อให้เห็นความสวยงามของนาฏศิลป์ได้อย่างเด่นชัด นี่คือการทำหน้าที่ของสื่อสารมวลชนที่ยึดเอาความเหมาะสมและความจริงเป็นหลัก ซึ่งผลที่เกิดขึ้นก็คือ ผู้แสดงที่รับบทดังกล่าวได้รับความนิยมนจากผู้ชมเพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์และสื่อถึงความความเป็นไทยได้อย่างแท้จริง

การปรับประสานสื่อศิลปกับสื่อมวลชน

จากที่กล่าวถึงแนวทางความสัมพันธ์ของสื่อทั้งสองประเภทมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาแนวทางเพื่อปรับประสานสื่อทั้งสองประเภท คือ สื่อศิลป และ สื่อมวลชน ให้มีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกัน โดยมุ่งไปที่ความสัมพันธ์ในเชิงบวก และอาศัยแนวทางการจัดความสัมพันธ์แบบ “แตกต่างกันแต่ไม่ขัดแย้ง” มาเป็นแนวในการปฏิบัติ เนื่องจากผู้วิจัยได้เสนอว่า สื่อมวลชนน่าจะสามารถเป็นตัวส่งเสริม เกื้อหนุนสื่อศิลปให้เข้าถึงกลุ่มผู้รับได้มากขึ้นหรือมีความ

เป็นสื่อรุกได้ ซึ่งวิธีการดำเนินการก็อาจจะเป็นการนำนาฏศิลป์มาเผยแพร่ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ที่ถือว่าเป็นสื่อสารมวลชนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดสื่อหนึ่ง หรืออื่นๆ อันจะสามารถส่งเสริมสื่อ นาฏศิลป์ได้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. สื่อมวลชนจะสามารถทำให้สื่อนาฏศิลป์กลายเป็นสื่อรุกที่เข้าถึงผู้รับสารได้ เนื่องจาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สื่อนาฏศิลป์นั้นมีลักษณะเป็น “สื่อรับ” ที่ผู้รับสารจะต้องเดินทางเข้ามาหา เข้ามาชมจึงจะได้รับสาร จึงค่อนข้างที่จะเสียเปรียบ “สื่อรุก” เช่นสื่อมวลชนที่สามารถเดินทางเข้าไปหาผู้รับได้ ดังนั้นหากนำเอาสื่อมวลชนมาเป็นเสมือนหนึ่ง “ช่องทาง” ให้สื่อนาฏศิลป์สามารถ “รุก” เข้าถึงผู้รับสารได้ ก็จะทำให้ได้กลุ่มผู้รับสาร ขยายวงกว้างขึ้นเนื่องจากมีโอกาสได้รับชมมากขึ้นเพราะศักยภาพของสื่อมวลชนนั่นเอง
2. สื่อมวลชนสามารถเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจนาฏศิลป์ได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นเรื่องสืบเนื่องจากข้อ 1 ที่กล่าวมา เพราะการได้รับชมมากขึ้นก็เท่ากับเป็นการสร้างการรับรู้และประชาสัมพันธ์ตัวของ “นาฏศิลป์” ให้ได้เป็นที่รู้จักและพบเห็นมากขึ้นนั่นเอง และเมื่อประชาชนได้มีโอกาสรับรู้มากขึ้น ในระดับที่ต่อเนื่องจากนั้น ตัวผู้ส่งสารก็จะต้องใช้กลยุทธ์ในการสร้างสาร (นาฏศิลป์) ให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสมกับช่องทางและผู้รับสารที่เปลี่ยนไปด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาประเด็นดังกล่าว โดยการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับทั้งในวงการสื่อนาฏศิลป์และวงการสื่อมวลชน ในประเด็นที่ว่าด้วยการจัดความสัมพันธ์ที่เหมาะสมในทางบวกของสื่อทั้งสองประเภท โดยมีประเด็นปัญหาดังนี้

1. ควรใช้สื่อโทรทัศน์เป็นช่องทางในการเผยแพร่ นาฏศิลป์หรือไม่
2. แนวคิดเรื่องความจำเป็นในการปรับตัวของนาฏศิลป์เมื่อมีการนำไปเผยแพร่ทางโทรทัศน์
3. แนวปฏิบัติในการนำเสนอรูปแบบของสื่อนาฏศิลป์ที่เหมาะสมผ่านสื่อโทรทัศน์
4. ปัจจัยสนับสนุนการส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์ผ่านสื่อโทรทัศน์

จากที่ได้กล่าวถึงธรรมชาติของสื่อทั้งสองประเภทนี้ว่ามีความแตกต่างกันในบางส่วน ดังนั้นหากจะต้องมีการจัดความสัมพันธ์กัน แนวทางที่จะเหมาะสมในการปรับให้นาฏศิลป์มีความเป็น “สื่อรุก” แทนที่จะเป็น “สื่อรับ” ด้วยการใช้ช่องทางสื่อสารมวลชนนั้นควรจะเป็นเช่นไร เพราะรูปแบบการจัดการแสดงที่เหมาะสมถือเป็นเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจให้เกิดแก่ผู้รับสาร ในที่นี้หมายถึงผู้ชม เนื่องจากลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์ซึ่งถือเป็น “สื่อรับ” หากประชาชนมาชมการแสดงสดก็จะได้รับ “รส” คือ ได้รับความสุนทรีย์ ความบันเทิงจากการแสดงด้วยลักษณะการจัดการแสดง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ฉาก การแต่งกายของผู้แสดง การให้แสงดนตรี เพลงร้อง นอกจากนี้ยังอาจได้รับ “ความ” คือ ความหมายที่การแสดงนาฏศิลป์สื่อให้แก่ผู้รับได้อย่างง่ายดายเนื่องด้วยปริบทที่ล้อมรอบการแสดงในแต่ละครั้งอยู่ และจากที่กล่าวแล้วว่า หากผู้ชมเดินทางมาชมก็จะได้รับทั้ง “รส” และ “ความ” อย่างค่อนข้างชัดเจน แต่หากมีการนำการแสดงนาฏศิลป์มาผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ซึ่งถือเป็น “สื่อรุก” และมีลักษณะที่แตกต่างจาก “สื่อรับ” เช่น สื่อนาฏศิลป์ในหลายประการ รูปแบบการจัดการแสดงควรจะเป็นในลักษณะใดที่มีความเหมาะสมกับผู้ชม

โดยผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวคิดในเรื่องของรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ที่น่าจะมีความเหมาะสมต่อการเผยแพร่ผ่านทางสื่อสารมวลชน เป็น 3 รูปแบบ คือ

- คงรูปแบบเดิมตามแนวคิดทางด้านอนุรักษ์นิยมเอาไว้ให้มากที่สุด (แนวคิดอนุรักษ์นิยม) หรือ
- มีการปรับเปลี่ยนตัวเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่มีอยู่อย่างตลอดเวลาและเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ยังไม่ทิ้งรูปแบบของนาฏศิลป์ (แนวคิดประยุกต์) หรือ
- ควรมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยไปเลย ในลักษณะของการแสดงแบบร่วมสมัย (แนวคิดแบบร่วมสมัย)

ซึ่งจากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับแวดวงของนาฏศิลป์ไทย ได้มีการให้ความเห็นหลากหลายโดยสามารถแบ่งแยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1. ควรใช้สื่อโทรทัศน์เป็นช่องทางในการเผยแพร่นาฏศิลป์
2. แนวคิดเรื่องความจำเป็นในการปรับตัวของนาฏศิลป์เมื่อมีการนำไปเผยแพร่ทางโทรทัศน์
3. แนวปฏิบัติในการนำเสนอรูปแบบของสื่อนาฏศิลป์ที่เหมาะสมผ่านทางสื่อโทรทัศน์

4. ปัจจัยสนับสนุนการส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์ผ่านสื่อโทรทัศน์

โดยมีรายละเอียดของการศึกษาในแต่ละประเด็นดังนี้

1. ควรใช้สื่อโทรทัศน์เป็นช่องทางในการเผยแพร่ นาฏศิลป์

โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่มได้ให้ทัศนะที่สอดคล้องกันว่า เห็นด้วยกับการเผยแพร่ นาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ โดยแต่ละกลุ่มได้ให้ทัศนะในประเด็นดังกล่าว่าไว้ ดังนี้

■ **กลุ่มนักวิชาการ** : เห็นด้วยกับการเผยแพร่ นาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ โดยจากความ

เห็นของ เอนก นาวิกมูล ผู้เชี่ยวชาญด้านเพลงพื้นบ้าน (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) ที่กล่าวว่า

“...นาฏศิลป์ต้องรุกเข้าหาคนดูเพราะตอนนี้เราต้องพูดกันตรง ๆ ว่า ทีวี เป็นสื่อที่มีบทบาทมากที่สุดแล้วเพราะมันอยู่ในบ้านทุกหลัง คราวนี้ระหว่างการทำจะเอาคน 30 ล้านคนมานั่งที่โรงละครซึ่งก็ได้เพียงคราวละก็ร้อยคน เทียบกับการที่นักแสดงจะไปออกอากาศตามโรงถ่ายเพียงครั้งเดียวแล้วเมื่อแพร่ภาพก็จะมีผู้รับชมได้ตั้ง 30 ล้านคน จำนวนคนที่จะได้รับสารมันต่างกันเยอะ เพราะฉะนั้นนักแสดงต้องปรับตัวเองไปหาสื่อ เช่น ทีวี ไม่ใช่เรียกสื่อให้เข้ามาหาตัว แต่ทั้งนี้หน้าที่ของโรงละครก็ยังคงต้องดำเนินการต่อไปเหมือนกิจวัตรเช่นที่เคยทำมาตามหน้าที่ที่ถูกกำหนดคือยังเฝ้าการแสดงก็ควรต้องผ่านสื่อที่นี้สื่อก็อย่างที่รู้มันแต่ภาพยนตร์ก็ยังสู้ทีวีไม่ได้เพราะเราต้องเดินทางไปดู แต่อย่างเวลาที่เรายูบ้าน เราอยากดูทีวี อยากดูวิดีโอก็ได้ตามความต้องการของเรา...”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (สัมภาษณ์ : 3 มีนาคม (2541) ก็ได้ให้ความเห็นในเรื่องของการเผยแพร่สื่อ นาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ว่า “...ถ้าเราเอาสื่อสารมวลชนเข้ามาช่วยในการที่จะทำให้นาฏศิลป์ไปหาผู้ชมได้ถึงบ้านก็แน่นอนมีประโยชน์แน่ ๆ ดีขึ้นแน่ ๆ...”

■ **กลุ่มผู้ผลิต** : เห็นด้วยกับการเผยแพร่ นาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ โดย สมรัตน์ ทองแท้ นาฏศิลป์ กรมศิลปากร (สัมภาษณ์ : 11 มีนาคม 2541) กล่าวว่า

“... การนำเอานาฏศิลป์แสดงทางโทรทัศน์เป็นเรื่องดีแน่นอน อย่างตอนที่เคยไปแสดงที่ฝรั่งเศสที่ปารีส ทีวีเค้ามีช่องหนึ่งสำหรับ Art โดยเฉพาะ บางครั้งก็เป็นประวัติบัลเล่ต์ บางครั้งก็

เป็นการแสดงโอเปร่า คือมีการแสดงตลอด บางทีก็เอาการแสดงตามโรงละครต่าง ๆ มาออกอากาศ ก็เท่ากับเป็นการโฆษณาไปในตัวด้วยเหมือนกัน...”

ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ในการเสริม (addition) ช่องทางการนำเสนอให้ทางภูศิลป์เข้าถึงประชาชนได้รูปแบบหนึ่ง แต่ไม่นับเป็นการแทนที่ (substitution) เพราะการแสดงทางภูศิลป์ก็ยังคงต้องมีโรงละครเป็นช่องทางการเผยแพร่อยู่ หากแต่การเสริมด้วยการนำการแสดงทางภูศิลป์ไปออกอากาศทางโทรทัศน์ นั้นถือเป็นการเสริมช่องทางการนำเสนอให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะต้องมีการจัดความสัมพันธ์ของทั้งสองช่องทางนี้ให้เหมาะสมด้วย อันจะกล่าวถึงในการดำเนินการด้านกลยุทธ์การนำเสนอต่อไป

■ **กลุ่มผู้เผยแพร่ :** เห็นด้วยกับการเผยแพร่ทางภูศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ซึ่งได้รับคำยืนยันจากรัตน์มณี มณีรัตน์ ผู้ประกาศ/พิธีกรรายการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทย สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 (สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2541) ที่กล่าวว่า “...การนำเอาสื่อสารมวลชนเข้ามาเพื่อทำให้ทางภูศิลป์เข้าหาผู้ชมได้มากขึ้นถือว่าเป็นเรื่องที่ดี...”

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มพบว่า เห็นด้วยกับการนำเอาการแสดงทางภูศิลป์เผยแพร่ผ่านทางสื่อสารมวลชน ซึ่งในที่นี้หมายถึง โทรทัศน์ แต่ประเด็นที่จะต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมก็คือ เมื่อมีการถ่ายทอดทางภูศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์แล้วควรจะต้องมีการปรับตัวหรือไม่ รวมทั้งรูปแบบของการนำเสนอการแสดงทางภูศิลป์ทางโทรทัศน์ที่เหมาะสมนั้นควรจะเป็นในลักษณะใด ทั้งนี้จากที่ผู้วิจัยได้ทำการตั้งกรอบแนวทางการศึกษาไว้ โดยจะมีทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกัน อันประกอบด้วย

1. แนวคิดเชิงอนุรักษ์ (Producer's Oriented)
2. แนวคิดเชิงประยุกต์ ((Audience's Oriented)
3. แนวคิดเชิงร่วมสมัย (Contemporary)

โดยผู้วิจัยจะได้นำกรอบการศึกษาข้างต้นนี้ มาเป็นแนวทางในการนำเสนอข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

2. แนวคิดเรื่องความจำเป็นในการปรับตัวของทางภูศิลป์เมื่อมีการนำไปเผยแพร่ทางโทรทัศน์

โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่มได้ให้ทัศนะที่มีความแตกต่าง โดยกลุ่มนักวิชาการเห็นด้วยกับการที่นาฏศิลป์ควรต้องมีการปรับตัว แต่กลุ่มผู้เผยแพร่และผู้ผลิตไม่เห็นด้วยกับการปรับตัวของนาฏศิลป์

■ **กลุ่มนักวิชาการ** : เห็นด้วยว่านาฏศิลป์ควรต้องมีการปรับตัว โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ (สัมภาษณ์ : 3 มีนาคม 2541) กล่าวว่า

“...นาฏศิลป์ควรต้องมีการปรับตัวนะ จริงๆแล้วอย่างกรณีของ อาจารย์เสรี ผมว่าแก่ประสบความสำเร็จนะ ทุกครั้งแก่ทำ คนชอบ ดูซ้ำก็ยังมี แล้วก็ไม่ใช่เฉพาะคนแก่ๆ คนสาวๆ หมุ่นๆก็ไปดูซ้ำก็มี ปัญหาคือจะทิ้งให้อาจารย์เสรีคนเดียวไม่ได้ คงจะต้องทำเป็นโปรแกรมคือค่อยๆชั้บคนดูให้เป็นไปด้วย แต่ถ้าเมื่ออาจารย์เสรี 10 ปีทำเรื่องหนึ่งมันก็ต้องยืนอยู่ที่เก่า แต่ถ้าทั้งปีมันมีรายการอย่างสมัยหนึ่งที่มีสังคีตศาลาทุกเย็น แล้วถ้าคุณทำแล้วคุณค่อยๆชั้บขึ้นไปเรื่อยๆในที่สุดก็จะกลับไปทาคลาสสิก (Classic) ได้เอง เพราะอย่างไรก็แล้วแต่ไอ้ของเก่าต้องยืนเอาไว้แหละ ของเก่าต้องเป็นคลังหรือเป็นมรดกที่เราเก็บเข้าคลังเอาไว้ ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเบิกเอาไปใช้ได้ อย่างคุณภัทรชาติแก่ก็มาเบิกเอาไปใช้ แต่ของเก่าต้องมีเอาไว้ อาจจะเก็บเอาไว้ที่กรมศิลปากรก็ได้แล้วแต่ แต่ต้องมีเอาไว้ แต่ว่าสิ่งที่เราจะเอามาเสนอเพื่อจะล่อให้เค้าเข้าไปหาของดีแท้เนี่ยคงต้องปรับต้องอะไรเพื่อให้เค้าเข้าได้ ซึ่งจะปรับเกินไปก็ไม่ได้นะ สมมติว่าคุณบอกว่านาฏศิลป์คุณอยากจะทำปรับให้เค้าดู แล้วแทนที่จะใช้ดนตรีไทย คุณไปเอาดนตรีฝรั่งมาใส่แทน จะได้มั๊ย ผมว่าไม่ได้นะ เพราะใจผมยังไม่ยอมรับถึงขนาดว่ายอมให้ปรับถึงขนาดใส่เพลงฝรั่งมาประกอบ มันก็ปรับได้ถึงขีดจำกัดหนึ่ง แต่เกินจากนั้นไปคงไม่ได้...รวมทั้งการที่ภาครัฐเค้าไปมองเห็นไอ้นี้เป็นมรดกของชาติแล้วก็เก็บเทิดทูนเอาไว้ ไม่ได้คิดว่าจะเอามาให้คนได้เล่น ได้เห็น จริงๆแล้วคุณก็กตฤทธิ์เนี่ยผมก็ว่าแก่ Extreme เกินไปนะ ที่ว่าเอามาปรับแล้วจะเสีย ผมคิดว่าจะต้องสามารถที่จะปรับเปลี่ยนได้พอสมควรนะ แต่ปรับเปลี่ยนถึงขนาดที่อาจารย์เสรีทำรีเปล่านั้นเป็นคนละประเด็นกันนะ อาจจะมากเกินไปรีเปล่านั้นผมก็ไม่ทราบ แต่ต้องปรับเปลี่ยนได้ เพราะว่าจริงๆแล้วศิลปการแสดงของไทยมันมีการสร้างสรรค์ตลอดมา...”

ทั้งนี้ประเด็นที่นักวิชาการเห็นว่านาฏศิลป์ควรต้องปรับตัวนั้น สามารถอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นว่า นาฏศิลป์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากันกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในการปรับนั้นควรต้องมีขอบเขตของการปรับที่เหมาะสม ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป หรือปรับจนต้องละทิ้งส่วนที่เป็นลักษณะดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณไป ตรงกันข้ามกลุ่มนักวิชาการ

กลับเห็นว่า ลักษณะของนาฏศิลป์แบบอนุรักษ์ก็จำเป็นที่จะต้องยังคงอยู่ด้วยเช่นกัน รวมทั้งเห็นว่า จะต้องมีการขยายช่องทางเผยแพร่ให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่จะรู้ได้ว่า ขอบเขตของการปรับตัวของนาฏศิลป์นั้นน่าจะอยู่ที่ตำแหน่งใดนั้น จะต้องเป็นการลงมือทำจริงอันอาจก่อให้เกิดประเด็นการถกเถียงเพื่อหาจุดที่เหมาะสมต่อไป

■ **กลุ่มผู้ผลิต :** ไม่เห็นด้วยกับการปรับตัวของสื่อนาฏศิลป์ โดย สมรัตน์ ทองแท้ นาฏศิลป์ กรมศิลปากร (สัมภาษณ์ : 11 มีนาคม 2541) กล่าวว่า

“...นาฏศิลป์ก็ควรต้องคงรูปแบบเอาไว้เหมือนเดิม เพราะเค้ามีความสมบูรณ์ในตัวเองอยู่แล้ว มันก็จะเกิดการปรับตัวของตัวเองไปโดยอัตโนมัติ เราไม่ค่อยรู้สึกหกรอก สภาพสังคมมันมีส่วนเยอะ มองว่าควรปรับสังคมเข้าหานาฏศิลป์มากกว่าที่จะให้นาฏศิลป์ปรับเข้าหาสังคม รูปแบบของเรามันดีอยู่แล้ว สภาพมันดีอยู่แล้ว จะปรับมัน เปลี่ยนมันก็แทบไม่รู้สึก จากยุคหนึ่งไปสู่ยุคหนึ่ง เราไม่รู้สึกถึงการเปลี่ยนไปของมัน อย่างการต่อทำร้ายของแต่ละยุคมันก็มีใครอย่างนั้น ซึ่งแต่ละคนก็จะมีลีลาลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ...ส่วนรูปแบบที่ว่าจะต้องปรับนาฏศิลป์ เห็นว่าไม่ต้องนะ คือควรคงเอาไว้อย่างนั้น แต่เรื่องของแสง เสียง มุมกล้องควรเข้าหาเค้า รอบข้างควรปรับเข้าหาเค้า เพราะเวลาเค้าเล่นเค้าก็จะเล่นตรงๆ อย่างอื่นควรปรับเข้าหาเค้าก็จะได้รับความรู้สึกของการแสดงนาฏศิลป์อย่างแท้จริง ได้มุมมองที่ดีขึ้น...”

สำหรับทัศนะของกลุ่มผู้ผลิตที่กล่าวว่า สังคมควรต้องมีการปรับตัวเข้าหาสื่อนาฏศิลป์มากกว่าที่จะให้สื่อนาฏศิลป์ปรับเข้าไปหา นั้น ในทางปฏิบัติก็คือ ปรับททางสังคมโดยรอบของนาฏศิลป์ควรต้องหันมาให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะตัวของนาฏศิลป์และเป็นฝ่ายที่พยายามโน้มเข้าหา เช่น ทำความเข้าใจกับรูปแบบอนุรักษ์ของนาฏศิลป์โดยไม่จำเป็นต้องให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของนาฏศิลป์เชิงอนุรักษ์ให้เป็นแนวร่วมสมัยที่ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมยุคใหม่ หรือแม้แต่มืออาชีพเองก็ต้องปรับตัวด้วย เช่น ในทางเทคนิคของสื่อโทรทัศน์ควรต้องศึกษาลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์ให้ถ่องแท้ เพื่อที่ว่าจะได้สามารถวิธีในการที่จะถ่ายทอดลักษณะของนาฏศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยไม่จำเป็นต้องให้นาฏศิลป์เป็นฝ่ายปรับเข้าหาเพียงอย่างเดียว

■ **กลุ่มผู้เผยแพร่ :** ไม่เห็นด้วยกับการปรับตัวของสื่อนาฏศิลป์ โดยกันทิมา ธนะโสภณ (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) กล่าวว่า

“...คิดว่ามันไม่มีอะไรที่ต้องปรับนะ (รูปแบบ) เพราะมองว่ามันมีหลายรูปแบบมาก ถ้าคนศึกษาจริง ๆ เพราะมันมีตั้งหลายประเภท อย่างสมัยนี้ก็อาจจะมือข้างของอาจารย์เสรี ก็มีคนว่า

อาจารย์เสรีเอาตลกเข้ามา อันนั้นคือสิ่งที่เค้ต้องการดึงจุดให้คนเข้ามาสู่ตัวเนื้อหา อะไรเป็นเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ว่าก็ไม่ใช่เวอร์จนเกินเนื้อเรื่อง เกินรูปแบบ อันนั้นเป็นสิ่งที่ดึงให้คนเข้ามาสู่ตัวนาฏศิลป์ให้ชอบตรงนี้ คือตอนนี้มันต้องมีสิ่งที่ต้องล่อ อย่างว่าละตอนนี้เรามีของดี ๆ อยู่ชิ้นหนึ่ง แต่คนไม่รู้ค่าของมัน มันต้องมีสิ่งที่ต้องล่อก่อนให้เค้รู้ จะให้มีของดีอยู่พูดไปซิ ไม่เชื่อแต่บอกแล้วไรว่าต้องอยู่ในความพอดี ของดีอยู่แต่คนเข้าไม่ถึง มันก็ต้องมีตัวเข้ามาเชื่อมชักหน่อย...”

โดยสรุปแล้วแม้ว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปบ้าง โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการที่เห็นว่านาฏศิลป์ควรมีการปรับตัว ซึ่งก็จะต้องเป็นการปรับตัวที่เหมาะสมด้วยดังที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้น แต่โดยแนวคิดแล้วทั้งสามกลุ่มค่อนข้างจะมีทัศนคติใกล้เคียงกัน ทั้งนี้สามารถสรุปทัศนคติของทั้งสามกลุ่มได้ ดังนี้

1. นาฏศิลป์ไม่จำเป็นต้องปรับจนกระทั่งเปลี่ยนแปลง ความเป็นนาฏศิลป์ก็ยังคงสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้ แม้ว่ากลุ่มนักวิชาการจะมีความเห็นว่า นาฏศิลป์ควรต้องมีการปรับตัวอย่างแน่นอนแต่ก็เป็นไปในแง่คิดทางสังคมศาสตร์ที่ว่า หากบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง นาฏศิลป์ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องมือบันทึกความเป็นไปของสังคมก็น่าที่จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทั้งนี้ย่อมมิได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงจนเสียความเป็นศิลปการแสดงประจำชาติของไทยไป
2. ทั้งสามกลุ่มมีความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดของการแสดงว่า ยังจะต้องคงไว้ทั้ง 3 แนวคิด คือ อนุรักษ์, ประยุกต์ และร่วมสมัย แต่ในการแสดงหรือการเผยแพร่ก็จะต้องมีกลยุทธ์ในทางปฏิบัติโดยเลือกนำเสนอในลักษณะของการเรียงลำดับความเข้าใจจากง่ายไปสู่การแสดงความเข้าใจยากขึ้น (จากแนวคิดประยุกต์หรือร่วมสมัยก่อนจากนั้นจึงค่อยเสนอแนวคิดอนุรักษ์) เพื่อช่วยให้ผู้ชมที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการชมนาฏศิลป์ เมื่อได้ชมแล้วสามารถเกิดความเข้าใจและสนใจได้
3. ปัจจัยแวดล้อมตัวของนาฏศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ, สื่อมวลชน, สังคม ฯลฯ ควรจะต้องเป็นฝ่ายปรับมากกว่าที่จะมาปรับตัวของนาฏศิลป์ นั่นคือ การพยายามปรับตัวเข้าหากันทั้งสองฝ่าย แต่จากที่ผ่านมากลายเป็นเพียงฝั่งของนาฏศิลป์เท่านั้นที่ถูกมองว่าควรจะเป็นฝ่ายต้องปรับตัว จึงทำให้ต้องมีการกระตุ้นเตือนบริบทที่แวดล้อมนาฏศิลป์เป็นฝ่ายปรับตัวบ้าง

4. หากประชาชนได้มีโอกาสเปิดรับการแสดงนาฏศิลป์อย่างสม่ำเสมอแล้ว ไม่ว่าจะป็นรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์แบบใดในทั้ง 3 รูปแบบ ประชาชนก็จะสามารถเกิดความเข้าใจ ความชื่นชม และความบันเทิงได้อย่างแน่นอน

นอกจากนี้ทั้งสามกลุ่มยังเห็นด้วยกับการนำเอาสื่อโทรทัศน์เข้ามาเป็นช่องทางในการเผยแพร่ นาฏศิลป์ แต่ทั้งนี้แนวทางการปรับประสานระหว่างสื่อนาฏศิลป์และสื่อโทรทัศน์ตามความเห็นของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งสามกลุ่มนี้ก็คือ แนวปฏิบัติหรือกลยุทธ์จะต้องมีความเหมาะสมในการดำเนินการเพื่อปรับประสานสื่อนาฏศิลป์ผ่านสื่อโทรทัศน์ ดังที่ จุมพล รอดคำดีและคณะ (2527) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อพื้นเมืองที่ต้องมีการปรับตัวเมื่อมีสื่อมวลชนที่สมัยเข้ามาว่า

“...ประเพณีต่าง ๆ จะต้องมีการวิวัฒนาการสืบต่อไป เข้าทำนองของเก่าไปของใหม่มา แต่การถ่ายทอดที่เป็นไปอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบันนี้ก็มิมีผลมาจากสื่อมวลชนที่ทันสมัยหลายชนิด เมื่อใดก็ตามถ้าสื่อสารมวลชนสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเพณีและสื่อพื้นเมืองอาจจะต้องถูกปรับเปลี่ยนในรูปอื่นมากขึ้น การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ อาจจะเหลือแต่เฉพาะในโรงเรียนนาฏศิลป์หรือมิให้ชมได้เป็นบางครั้งบางคราวทางโทรทัศน์หรือภาพยนตร์เท่านั้น...”

ดังนั้นเรื่องของการปรับตัวของทั้งสองฝ่ายจึงถือเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากเป็นการปรับตัวโดยใช้กลยุทธ์ที่ปราศจากการศึกษาความเหมาะสมแล้วละก็อาจจะส่งผลเสียมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับก็เป็นได้

3. แนวปฏิบัติในการนำเสนอรูปแบบของสื่อนาฏศิลป์ที่เหมาะสมผ่านทางสื่อโทรทัศน์

จากที่ได้กล่าวถึงแนวคิดในการส่งเสริมและปรับประสานสื่อนาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ โดยมุ่งเน้นไปที่แนวคิดที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสามกลุ่มเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสม สำหรับในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติ ซึ่งในที่นี้หมายถึง กลยุทธ์ของผู้ส่งสารในการที่จะสร้างและจัดรูปแบบของสารให้มีความเหมาะสมกับสื่อและผู้รับสาร ซึ่งก็คือ ทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ในวงการนาฏศิลป์นั่นเอง ที่จะต้องมีกลยุทธ์ในการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ให้เหมาะกับการเผยแพร่ผ่านทางสื่อโทรทัศน์และเหมาะกับผู้รับสารที่มีความเป็นมวลชน

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลกลยุทธ์ทั้งทางด้านผู้ผลิตและผู้ผลิต โดยการสัมภาษณ์
กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ ภาวนาศิลปิน โดยสัมภาษณ์ในประเด็น
 - 1.1 การจัดการแสดงนาฏศิลป์ในแต่ละครั้ง ต้องคำนึงถึงปัจจัยใดบ้าง
 - 1.2 กลยุทธ์ในการจัดการแสดงนาฏศิลป์ จะต้องมีส่วนตอนอย่างไรบ้าง
 - 1.3 มีกลยุทธ์ในการดึงความสนใจของผู้ชมอย่างไรบ้าง
 - 1.4 ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการแสดงทั้ง 3 รูปแบบ และรูปแบบใดที่เป็นที่นิยมของผู้ชมในสังคมปัจจุบัน
 - 1.5 ข้อจำกัดของการจัดการแสดงนาฏศิลป์ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง
 - 1.6 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสื่อนาฏศิลป์
 - 1.7 ความเห็นต่อนโยบายของรัฐในการกำกับดูแลและให้การสนับสนุนการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

2. กลุ่มผู้เผยแพร่ ได้แก่ ผู้ผลิตรายการทางด้านศิลปวัฒนธรรมทางโทรทัศน์ โดยสัมภาษณ์ในประเด็น
 - 2.1 การจัดการรายการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ ต้องคำนึงถึงปัจจัยใดบ้าง
 - 2.2 กลยุทธ์ของการจัดการรายการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ จะต้องมีส่วนตอนอย่างไรบ้าง
 - 2.3 มีกลยุทธ์ในการดึงความสนใจของผู้ชมอย่างไรบ้าง
 - 2.4 ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการแสดงทั้ง 3 รูปแบบ และรูปแบบใดที่เป็นที่นิยมของผู้ชมในสังคมปัจจุบัน
 - 2.5 ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการจัดการรายการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์
 - 2.6 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสื่อนาฏศิลป์
 - 2.7 ความเห็นต่อนโยบายของรัฐในด้านการควบคุมสื่อของรัฐ อาทิ ควรให้การสนับสนุนรายการที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติในลักษณะใด มาก-น้อย เพียงใด

ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ พบว่าทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต่างมีหลักปฏิบัติที่ใช้พิจารณาประกอบการจัดการแสดงนาฏศิลป์ ดังนี้

1. วัฒนธรรมแบบจับเวลา (Clock Culture)
2. รสนิยมของผู้รับสาร (Taste)
3. การเข้ารหัส (Encode-Decode)
4. รูปแบบรายการ (Genre)

ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นกลยุทธ์ที่นำมาดำเนินการโดยอาศัยหลักในพิจารณา 4 ข้อดังกล่าว

ได้ในตารางที่

ตารางที่ 11 : กลยุทธ์ในการนำเสนอสื่ออนาฏศิลป์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์

กลยุทธ์ด้านผู้ผลิต	กลยุทธ์ด้านผู้เผยแพร่
ส่วนที่เหมือนกัน	
1. มีการปรับบทให้กระชับ เข้าใจง่าย ไม่ยืดเยื้อ (เหมาะกับเวลา/กลุ่มผู้ชม/รูปแบบของการแสดง) - Clock Culture	1. มีการปรับบทให้กระชับ เข้าใจง่าย ไม่ยืดเยื้อ (เหมาะกับเวลา/กลุ่มผู้ชม/รูปแบบของการแสดง) -Clock Culture
2. มีการบรรยายก่อนเริ่มการแสดง/มีเอกสาร/สื่อเสริมต่าง ๆ ประกอบความเข้าใจ - Encode-Decode	2. มีพิธีกรบรรยายก่อนเริ่มการแสดง/ระหว่างการแสดง - Encode-Decode
3. มีการสอดแทรกตลกเพื่อสร้างความบันเทิง และดึงความสนใจผู้ชม - Taste	3. มีการสอดแทรกตลกเพื่อสร้างความบันเทิง และดึงความสนใจผู้ชม - Taste
4. ใช้หลัก Celebrity ในการจัดการแสดง โดยใช้ Key Person ทางนาฏศิลป์ไทยเพื่อดึงผู้ชมให้เกิดความสนใจ - Taste	4. ใช้หลัก Celebrity ในการจัดการแสดง โดยใช้ ผู้แสดงที่เป็นที่รู้จักในสังคมและมีความสามารถทางนาฏศิลป์ไทยอย่างแท้จริงเพื่อดึงผู้ชมให้เกิดความสนใจ - Taste
5. นำเสนอการแสดงที่เข้าใจง่ายก่อนเพื่อเป็น Entry Point ให้ผู้ชม - Encode-Decode	5. นำเสนอการแสดงที่เข้าใจง่ายก่อนเพื่อเป็น Entry Point ให้ผู้ชม -Encode-Decode
ส่วนที่แตกต่างกัน	
1. ความยาวในการแสดงไม่ควรเกินสองชั่วโมง	1. ความยาวในการแสดงไม่ควรเกินครึ่งชั่วโมง
2. ใช้สื่อประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชมการแสดงนอกเหนือจากบทร้อง/ทำรำ อาทิ การจัดฉาก,แสง,เสียง	2. ใช้ Special Effect เพื่อทำให้การแสดงมีความสมจริงเพื่อสร้างความน่าสนใจ
3. สามารถแสดงแบบต่อเนื่องกันไปได้อาจมีสลับฉากตามท้องเรื่องได้	3. จัดรูปแบบการแสดงแบบวาไรตี้ (หลากหลายช่วงใน 1 รายการ)
	4. ใช้หลักสัญลักษณ์ทางด้านโทรทัศน์เข้ามา

ประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจ

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต่างยึดถือหลักการ 4 ข้อที่กล่าวมาเบื้องต้นเพื่อดำเนินการสร้างสรรค์กลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมกับการเผยแพร่การแสดงนาฏศิลป์ โดยที่ทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่จะอยู่ในฐานะเดียวกันคือ ผู้ส่งสาร (Sender) เพียงแต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในขั้นตอนการผลิตของแต่ละฝ่าย ยกตัวอย่างเช่น ผู้ผลิตก็คือ เหล่านาฏศิลป์ที่คิดประดิษฐ์ท่ารำตามบทละครหรือตามเนื้อร้อง ซึ่งในขั้นตอนนี้จะสามารถนำมาใช้ในการเผยแพร่ในลักษณะการแสดงสดเช่นในโรงละคร หรือ สถานที่ต่าง ๆ (เป็นลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคล) จากนั้น ผู้เผยแพร่คือ เหล่าผู้จัดรายการทางโทรทัศน์ก็จะนำเอาเนื้อหาที่ผู้ผลิตได้จัดทำขึ้นมาดำเนินการปรับเพื่อให้มีความเหมาะสมกับช่องทางการสื่อสารแบบมวลชน คือ สื่อโทรทัศน์ โดยสามารถอธิบายรายละเอียดเพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงกลยุทธ์อันเป็นไปตามแนวคิดในแต่ละข้อ ดังนี้

1. วัฒนธรรมแบบจับเวลา (Clock Culture) ข้อนี้มีส่วนที่ต้องให้ความสำคัญแตกต่างกันระหว่างผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ เพราะวัฒนธรรมแบบจับเวลานี้ถือเป็นวัฒนธรรมของฝั่งสื่อสารมวลชน เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีการส่งสารผ่านทางคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่นับเป็นทรัพยากรสาธารณะ ประกอบกับการถือว่าสื่อมวลชนนั้นถือเป็นสื่อสาธารณะที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะได้ใช้อย่างเท่าเทียมกัน การแบ่งเฉลี่ยการใช้ทั้งเวลาและพื้นที่ให้เหมาะสมจึงเป็นเรื่องที่สื่อมวลชนต้องคำนึงถึงและเป็นวัฒนธรรมของสื่อประเภทนี้ ดังนั้นหากผู้ผลิตนำเอาสื่อนาฏศิลป์ซึ่งเป็นสื่อที่ไม่เคยต้องถูกจำกัดเวลาและพื้นที่ทางการแสดงมานำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ ก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนความสั้น ขาว ให้มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมแบบจับเวลาดังกล่าว

ดังที่เอนก นาวิกมูล (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องเวลาในการแสดงว่า

“...เรื่องสำคัญก็คือคงต้องมีเรื่องการตัดทอนของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ไม่มีใครมานั่งดูรามเกียรติ์ 24 ตอนหรอก มันต้องมีจังหวะจะโคนพอสมควร...” และ “...มันเกิดการปรับตัว การตัดทอน ซึ่งต้องการความกระชับ ทันอกทันใจคนดู ซึ่งอย่างที่บอกว่าเรื่องของเวลาถือเป็นเรื่องที่เป็นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง อย่างเอาเพลงพื้นบ้านมาเล่น เวลา 2 ชม. แล้วให้เค้าเล่นตามแบบของเค้านะไม่มีทางเลย เพราะแค่วันครูเนี่ยก็กินเวลาเกือบชั่วโมงแล้ว แล้วเราจะขอมรดุเรอ คนดู

ลูกหนีหมด เพราะถ้าเห็นแต่หัวครุอย่างเดี๋ยวก็น่าไม่คุ้มกับ เวลาเค้าไปออกทีวี เมื่อก่อนเค้าแค่ครึ่งชั่วโมง จำได้เลข เมื่อปี'21 พาพ่อเพลง แม่เพลงไปอัดรายการที่ช่อง 3 แกก็ร้องไห้ครุชะตั้งเยอะแยะ ใต้ ตัวเนื้อหาที่เป็นการร้องโต้ตอบกันสนุกแบบที่คนชอบแทบจะไม่มีเลย แล้วก็ไม่ได้ออกอากาศ หรือออก เพราะเวลายันจำกัด แล้วช่อง 3 เค้าก็คงอุปสรรคอะไรอย่างอื่นด้วย สรุปแล้วมันต้องรู้จัก ปรับกาละ เทศะ กาละ คือ รู้จักเวลาว่ามันควรจะสั้น ยาว แคไหน สังคมปัจจุบันมันเร่งรีบไปหมด แล้ว...”

ในส่วนนี้ถือเป็นกลยุทธ์ที่เหมือนกันของผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ ดังที่ยกตัวอย่างในตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดทำบท (Script) การแสดง ทั้งทางด้านของผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต้องพิจารณาถึงความสั้นยาวของบทการแสดงนาฏศิลป์ที่นำมาใช้แสดง อันเป็นไปตาม หลักของวัฒนธรรมแบบจับเวลา โดยต้องให้กระชับ เข้าใจง่าย ไม่ยืดเยื้อเหมาะกับช่วงเวลาในการ แสดง ยกตัวอย่างเช่น ในแง่ของผู้ผลิต การที่จะหยิบยกบทละครไทยเรื่องใดมาแสดงก็ต้อง พิจารณาปรับให้มีความยาว มีการตัดต่อบทบ้างเพื่อความเข้าใจของผู้ดู จากนั้นผู้เผยแพร่เองก็นำ บทนั้นมาพิจารณาอีกครั้งว่าเหมาะกับการแสดงออกอากาศทางโทรทัศน์หรือไม่ ทั้งในแง่ของความ สั้น/ยาวของบท, ง่ายต่อการทำความเข้าใจในช่วงเวลาที่จำกัดในการแสดงทางโทรทัศน์หรือไม่, เนื้อเรื่องที่นำมาแสดงเหมาะสมกับกลุ่มผู้ชมในช่วงเวลาที่ออกอากาศหรือไม่

2. รสนิยมของผู้รับสาร (Taste) เป็นเรื่องที่ทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต้องให้ความสำคัญ เพราะ การที่จะส่งสารที่ “โดนใจ” หรือ “ถูกใจ” คนดูหรือผู้รับสารได้นั้น ย่อมต้องเข้าใจถึงรสนิยมของ คนดูหรือกลุ่มเป้าหมายให้ได้ ดังข้อมูลที่ศึกษามาพบว่า การใช้ตลกเข้ามาสอดแทรกเช่น แนวของ อาจารย์เสรี หวังในธรรม และทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ชอบชมการแสดงของอาจารย์เสรี ก็เป็น เพราะอาจารย์จับจุดได้ว่า ชีวิตของคนในปัจจุบันจะต้องมีการต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่ตลอดเวลา ดัง นั้นในเวลาที่ยกมาแสดงที่เป็นเครื่องมือผ่อนคลายก็ควรจะได้รับ ความบันเทิงอารมณ์ เช่น อารมณ์ขัน เพื่อสร้างความสบายใจทดแทนกับภาวะความเครียดที่ตนต้องประสบอยู่

ดังที่อาจารย์เสรี หวังในธรรม (สถาบันไทยคดีศึกษา : 2540) กล่าวว่า “คนชอบสนุก อะไรมันจะดีเท่าเรื่องเล่นสนุกตลกขบขัน ผมมองเห็นว่าเรื่องสนุกสนานนี้เป็นตัวดึงดูดความสนใจ ก็ทำอย่างนี้เรื่อยมา ” ซึ่งส่งผลให้แนวการจัดการแสดงของอาจารย์เสรี หวังในธรรม มีการนำเอา ความสนุกซึ่งเป็นพรสวรรค์ของท่านเข้ามาเพื่อดึงดูดให้ประชาชนสนใจชมนาฏศิลป์ ซึ่งก็ถือว่าเป็น การใช้วิธีการดูจากรสนิยมของผู้รับสารแล้วจึงปรับการแสดงให้ตรงตามความต้องการเหล่านั้น

ส่วนอีกวิธีหนึ่งที่เป็นการใช้กลยุทธ์ในการจัดการแสดงเพื่อให้ตรงตามรสนิยมของผู้ชมอันจะก่อให้เกิดความสนใจในการชมนาฏศิลป์ได้ก็คือ “การใช้หลักบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม” (Celebrity) เข้ามาช่วยการจัดตัวผู้แสดง เพราะหากประชาชนเห็นว่า ดารา หรือ บุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม มาแสดงนาฏศิลป์ให้ชมก็จะเป็นการก่อให้เกิดความสนใจได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งก็นับเป็นกลยุทธ์ที่ทั้งผู้เผยแพร่และผู้ผลิตมีการนำมาใช้

ทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับ กันทิมา ธนะโสภณ (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) ที่กล่าวว่า “...อย่างตอนที่พี่ทำรายการ “รักษารัไทย” พี่มีอยู่ช่วงหนึ่งหนึ่งที่พี่นำเอาคนที่ เป็น Celebrity ที่เป็นคนมีความสามารถ คนเก่ง นักธุรกิจ นักแสดง เขารำได้แะ เอาเขามาอย่างพี่แอ้ (คุณกรรณิการ์ ธรรมเกษตร) อย่างนี้ หมออย่างนี้ ซึ่งคนรู้จักแต่ไม่มีคนรู้มาก่อนว่าเขารำไทยได้ เอามารำแล้วก็มาสัมภาษณ์ ว่ารำไทยช่วยอะไรบ้าง นาฏศิลป์ช่วยในชีวิตอย่างไรบ้าง บางคนก็บอกว่าช่วยสังคม โดยที่เราอาจจะไม่มีเงิน นักวิทยาศาสตร์ คุณศุภชัย สิทธิเลิศ นั่นก็ร่างกายการกุศลตลอด ผู้ชายนะ ชอบ ไม่มีเงินที่จะช่วยสังคม แต่นี่คือสิ่งที่เขา Contribute ให้กับสังคม โดยเขาไปสอนไปแสดง ที่พี่แอ้บอกก็คือนาฏศิลป์ช่วยเสริมบุคลิกภาพ อย่างตัวพี่เองแม้จ้บรำดูฉายพราหมณ์ทุกวันตอนเด็ก ๆ เพื่อ Exercise และมันก็ช่วยบุคลิกเราด้วยนะเรื่องของการรำไทย เพราะมันต้องแขนขาตรง ทุกอย่างต้องเชิด นี่คือสิ่งที่นาฏศิลป์ช่วยเรา อันนี้คือสิ่งที่พี่พยายามดึงเข้ามาให้คนเขียรำไทยมันไม่ใช่แค่ดูสวย ๆ มันช่วยได้ตั้งหลายอย่าง อันนี้คือสิ่งที่ทำที่จะดึงคนเข้ามาดู และเวลาที่พี่มีรายการพี่ก็จะมีการออกมามีพ็อดออกมาว่า คนนี้เป็นกิตติมศักดิ์ ดูซิทำไมเขาถึงรำ อันนี้คือสิ่งที่ต้องทำ ช่วยกันคิด เพื่อเรียกความสนใจ...” และ “...อีกประเด็นหนึ่งใช่คนยังติดอยู่ที่ตัวคนเยอะ อย่างเช่น ปกรณ์กิติ ศุภชัยกิติ มีคนคิดมาก นี่คือเสน่ห์ของรำไทย พี่เทียมแซคนคิดทั้งเมืองเลยขนาดเป็นผู้หญิงนะ เพราะฉะนั้นถ้าเราสร้างคนเหล่านี้ขึ้นมาเยอะ ๆ ก็จะสามารถใช้ดึงคนดูได้ เพราะตอนนี้เท่าที่เห็นก็มีปกรณ์กับศุภชัยที่เป็นตัวนำของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นตัวดึงดูดคนอยู่ อาจารย์เสรีโอเค ลักษณะหนึ่งนั่นคือแนวของแกมมิตลอกอยู่ด้วย ทำให้คนสนุกสนาน เท่าที่เห็นในนาฏศิลป์ไทยเนี่ย มีอยู่ 3 Key นี่เท่านั้น ทำไมเราไม่สร้างคนแบบนี้ขึ้นมาเยอะ ๆ ในหลาย ๆ วงการ เพื่อให้ดึงดูดคนดู Young Generation ทำไมไม่มี พี่ได้เห็นยังดีใจที่มีดาราหน้าจ่อ เช่น หลานอาจารย์สัมพันธ์หรืออรอนงค์ พี่ว่ามันเริ่มดีแล้วนะ แต่มันต้องต่อเนื่องไง คือถ้าเราสร้าง Key พวกนี้ จะเป็นตัวดึงดูดให้คนมาดูได้นะ มันก็น่าจะดี...”

3. สร้างระบบการเข้ารหัส (Encode) และ ถอดรหัส (Decode) สาร รวมทั้งการให้ความรู้แก่ผู้ชม ทั้งนี้โดยหลักการของแนวคิดเรื่องของสัญญาณวิทยุ การเข้าใจความหมายของเนื้อหาสาระจำเป็นที่จะต้องเข้าใจระบบพฤติกรรมในการสื่อความหมาย เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ การแสดงและการสื่อความหมาย การสื่อความหมายจะมีผลที่สามารถสื่อเนื้อหาสาระได้สมบูรณ์ที่สุดเมื่อทั้งผู้สื่อความหมาย และผู้ฟังเข้าใจเช่นเดียวกัน และตีความหมายเช่นเดียวกัน ข้อนี้ทั้งผู้ผลิตและผู้รับสารจึงต้องให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน สำหรับฝ่ายของผู้ผลิตนั้นดูจะเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการแสดงนาฏศิลป์นั้นเป็นการสื่อสารด้วยภาษาท่าที่ในปัจจุบันค่อนข้างห่างเหินกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันมาพอสมควร กลยุทธ์ที่นำมาใช้ก็คือ จะต้องมีการแนะวิธีการเข้ารหัสเพื่อให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสหรือเข้ามาใช้ภาษาเดียวกันกับภาษาที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ ซึ่งมีหลากหลายวิธีที่ทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต่างหากกลยุทธ์ในการเข้ารหัสและถอดรหัสที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ชมเข้ามาใช้ โดยแนวปฏิบัติที่มีการเสนอแนะก็คือ

3.1 มีการอธิบาย ให้ความรู้ ก่อนชมการแสดง เพื่อเป็นการปูพื้นฐานและสร้างความเข้าใจให้กับผู้ชม หรือ การแนะแนวทางการเข้ารหัสและถอดรหัสให้แก่ผู้ชมนั่นเอง

ดั่งที่เอนก นาวิกมูล (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) กล่าวในประเด็นนี้ว่า “...การที่คนดูนาฏศิลป์แล้วไม่เข้าใจนั้นไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะก็ไม่ว่าเรื่องจริง ๆ ผมดูเองยังไม่รู้เรื่องเลย เพราะไม่เข้าใจจริง ๆ อย่างผมในฐานะผู้ที่ไม่มีความรู้ก็ค่อนข้างว่างเปล่าสำหรับเรื่องนาฏศิลป์เนี่ย ถ้าไม่มีคนอธิบาย ไม่มีคนชี้แนะ ก็จะไม่เข้าใจหรอกว่าเค้าต้องการจะบอกอะไร แม้แต่การเกาะของลิงที่น่าจะมีความหมาย บางทีก็ไม่เข้าใจหรอกจนกว่าจะมีผู้ชี้แนะ...” และ “...สิ่งที่น่าจะทำได้คือ ต้องมีคนช่วยอธิบาย คอยชี้แนะนะ หมายถึงด้วยวิธีที่ไม่น่ารำคาญ ต้องรู้จักพูดด้วย ในการที่จะสาธิตอธิบาย เช่น ถ้าได้ระดับอาจารย์เสรีพูด หรือสาธิตก่อนที่จะเข้าสู่การแสดงจริงก็น่าจะ อย่างเช่น สิ่งควรรู้ก่อนดูโขน อะไรทำนองนี้แหละ ...”

รัตน์มณี มณีรัตน์ (สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2541) กล่าวว่า “...มองว่าน่าจะเป็นอะไรที่ง่ายต่อความเข้าใจมากที่สุดในการที่จะถ่ายทอดออกไป เพราะคนไทยไม่ชอบอะไรที่ต้องคิดมาก แบบอะไรที่ต้องมานั่งคิดมาก ต้องคิดเองเนี่ยไม่ชอบ ชอบอะไรที่เป็นพื้นฐานดูแล้วเข้าใจได้ง่าย ชอบในสิ่งที่สามารถคาดเดาได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าพื้นฐานมากจนธรรมดา แต่ก็ต้องไม่ใช่อะไรที่ซับซ้อนน่าเบื่อ...” และ “...รูปแบบของรายการนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ที่เห็นว่ามันน่าจะเหมาะสม เห็นว่ารูปแบบที่มีการสอนน่าจะดีกว่า แต่นั่นหมายถึงต้องสร้างความน่าสนใจของรายการให้ได้

เวย์...” ซึ่งนับเป็นวิธีหนึ่งที่จะสร้างให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจบุคลิกของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งในที่นี้คือ อินทรชิต ได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ในส่วนของผู้ส่งสารด้านผู้เผยแพร่ทางโทรทัศน์นั้น ข้อหนึ่งที่ดีว่าเป็นกลยุทธ์เฉพาะที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นั่นคือ การใช้หลักสัญลักษณ์ทางโทรทัศน์เข้ามาประกอบการถ่ายทำ เพราะวัฒนธรรมของทีวีก็คือ การมองผ่านกล้องโทรทัศน์ตามที่ตาก้องจะดำเนินเรื่องราวถ่ายทอดให้ผู้ชมติดตามนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้มุมกล้อง, การ Zoom In, Zoom Out, การ Focus อธิบายหรืออารมณ์ที่แสดงออกทางให้เหมาะสมกับตัวละครที่กำลังแสดงฯ ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่ผู้เผยแพร่ต้องให้ความสำคัญและศึกษาให้ชัดเจนเพื่อให้สามารถถ่ายทอดการแสดงนาฏศิลป์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้จึงควรต้องมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้กับฝ่ายเทคนิคของสื่อมวลชนด้วย

3.2 การใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนประกอบในการจัดการแสดง เพื่อสร้างสถานการณ์ เทียมในการทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจและรับสารได้ตามความสมจริงในการจัดการแสดง ซึ่งทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ต่างก็ได้พยายามนำวิธีการนี้มาใช้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชมในการชมการแสดงนาฏศิลป์ ทั้งนี้ด้านของผู้เผยแพร่อาจจะได้เปรียบในแง่ของเทคโนโลยีทางการถ่ายทำโทรทัศน์ที่มีพัฒนาการไปอย่างรวดเร็วและสามารถสร้างสถานการณ์เทียมให้เกิดความสมจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์กับด้านของผู้ผลิตด้วยเช่นกัน โดยข้อนี้จะเป็นเสมือนประโยชน์ประเภทหนึ่งที่มีสื่อโทรทัศน์สามารถเข้ามาช่วยส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์ได้ในทางหนึ่ง ทั้งนี้ต้องมีการประสานความร่วมมือจากทั้งด้านของผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ในการเลือกและจัดทำเทคนิคต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมและเกิดผลในทางส่งเสริมกันและกันมากที่สุด

ตัวอย่างเช่น การแสดง “โชนหารสอง” ที่จัดการแสดงโดยภัทราวดี มีชูธน เมื่อ 14 มีนาคม 2541 ที่มีสื่อหลายประเภทที่ช่วยในการสื่อความ ไม่ว่าจะเป็นการเชิดหุ่น, การใช้เทคนิคแสง, เสียง เข้ามาประกอบเพื่อทำให้เกิดจินตนาการและเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ง่ายต่อความเข้าใจ เช่น ฉากที่อินทรชิตจะออกไปรบ แต่มีนางรำว่าก่อนจะออกจากเมืองลงกา นางมณฑลกลับเห็นลูกชายที่อยู่บนรถศึกไม่มีหัว ซึ่งถ้าเป็นการแสดงรามเกียรติ์ตามรูปแบบโบราณจะไม่สามารถทำให้เห็นได้ชัด ๆ ว่าภาพที่อินทรชิตไม่มีหัวนั้นจะเป็นอย่างไร แต่การแสดงครั้งนี้มีการใช้เทคนิคการเชิดหุ่น และแสงเข้ามาช่วยจึงทำให้เห็นภาพได้แบบชัด ๆ เข้าใจง่าย จากที่หากเป็นการแสดงโชนตามลักษณะดั้งเดิมผู้ชมจะต้องใช้จินตนาการเอาเองจากบทร้อง บทพากย์เจรจา ดนตรีและท่าทาง

(นาฏยภาษา) ของผู้แสดงเท่านั้น ซึ่งผู้ชมจะต้องผ่านประสบการณ์การชมโซนพอสครวมและมี ความใกล้ชิดกับศิลปจึงจะสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องจากลักษณะดังกล่าวได้

กันทิมา ธนะโสภณ (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) กล่าวถึงการนำเทคนิคมาประกอบ การแสดงในรายการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์เพื่อเพิ่มความน่าสนใจว่า “...พูดถึงสมัยนี้เทคนิค Special Effect ของทีวีมันก็เยอะขึ้น ซึ่งบางที่ถ่ายจากของจริงอาจทำไม่ได้เลยก็ได้ เช่น มโนราห์ บูชาขัณฑ์ ก็อาจจะมีฉากฟ้า ฉากกองไฟให้เห็นเลยในจอทีวี ซึ่งแต่ก่อนทำไม่ได้หรือถึงจะไปถ่าย นอกสถานที่ก็เถอะ นี่คือความเป็นทีวีก็ช่วยได้ มันก็ต้อง Adapt รูปแบบการแสดงกันไป...”

นอกจากเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่น่าเข้ามาใช้แล้ว ยังหมายรวมถึงเทคนิคทางด้าน การทำ Production ทางโทรทัศน์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดวางมุม กล้อง, การ Close up, การ Zoom In-Zoom Out ที่สามารถสื่อความหมายออกไปให้ผู้ชมสามารถ รับสารได้ตามที่ต้องการส่งอีกด้วย

3.3 การจัดลำดับขั้นตอนการส่งสารให้สอดคล้องกับความเข้าใจของผู้รับ จากการที่ผู้วิจัย ได้ทำการแบ่งแนวคิดและแนวปฏิบัติของการแสดงนาฏศิลป์ออกเป็น 3 รูปแบบคือ อนุรักษ์, ประยุกต์และร่วมสมัย นั้น จากการศึกษาทัศนะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลพบว่า กลยุทธ์ที่จะสร้างความ เข้าใจและดึงดูดให้เกิดความสนใจวิธีหนึ่งก็คือ การนำเสนอรูปแบบการแสดงที่เรียงลำดับจากสิ่งที่ เข้าใจง่ายเพื่อเชื่อมโยงให้สามารถเข้าใจในสิ่งที่ยากขึ้นได้ ในที่นี้ก็คือ การนำเสนอรูปแบบประยุกต์ และร่วมสมัยก่อน จากนั้นเมื่อผู้ชมเกิดความเข้าใจในระดับหนึ่งแล้วจึงนำเสนอรูปแบบอนุรักษ์ที่ ค่อนข้างจะยากต่อการสร้างความเข้าใจมากที่สุด

ในกรณีของอาจารย์เสรี หวังในธรรม ที่ถือแนวปฏิบัติในการนำเสนอสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายก่อน เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดความเข้าใจในส่วนที่ยากขึ้น โดยกล่าวไว้ในเอกสารของสถาบันไทยคดีศึกษา (2540) ว่า “...เป้าหมายของผมจริงๆนั้นไม่ได้ต้องการปรับแก้เปลี่ยนแปลงอะไร เพราะผมยัง อยากเห็นโซน ละคร อย่างน้อยก็ในยุคสมัยที่ผมยังอยู่บนเวที ยังเป็นเซน เป็นอะไรอยู่อย่างนั้น แต่ เหตุหนึ่งที่ผมทำเสมอก็คือ ผมจัดโซน จัดอะไรทุกอย่างปี ผมลบทสิริ ลบศักดิ์ศรีของตัวเอง ผมจะ อยู่ตรงกลางเสมอคือ มองไปบนเวที ผมเป็นประชาชน ตรงไหนที่มันเขินเขี้ยว ยึดขาดเกินกว่าเหตุ ผมแก้ ในทางตรงกันข้าม อยู่บนเวที ถ้ามีร่าหน้าพาทยซึ่งจะต้องรำเต็ม ตัดไม่ได้ ผมคือเหมือนกัน หรือเวลายามจำกัศจริง ๆ ไม่แปลกนี้ครับอย่าเพิ่งเอาไปใส่ให้ท่านดู เอาไว้ที่ท่านพอจะสัมผัสได้ แล้ววันหนึ่งก็คงไปถึงของแก่นั่นเอง...”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (สัมภาษณ์ : 3 มีนาคม 2541) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ “...นาฏศิลป์ควรต้องมีการปรับตัวนะ จริงๆแล้วอย่างกรณีของ อาจารย์เสรี ผมว่าแก้ปัญหาประสบความสำเร็จนะ ทุกครั้งแก้ทำ คนชอบ ดูซ้ำก็ยังมี แล้วก็ไม่ใช่เฉพาะคนแก่ๆ คนสาว ๆ หนุ่ม ๆ ก็ไปดูซ้ำก็มี ปัญหาคือจะทิ้งให้อาจารย์เสรีคนเดียวไม่ได้ คงจะต้องทำเป็นโปรแกรมคือ ค่อย ๆ ขับคนดูให้เป็นไปด้วย แต่ถ้าเมื่ออาจารย์เสรี 10 ปีทำเรื่องหนึ่งมันก็ต้องยืนอยู่ที่เก่า แต่ถ้าทั้งปีมันมีรายการอย่างสมัยหนึ่งที่มีสังคีตศาลาทุกเย็น แล้วข้าพเจ้าทำแล้วคุณค่อย ๆ ขับขึ้นไปเรื่อย ๆ ในที่สุดก็จะกลับไปหา Classic ได้เองเพราะอย่างไรก็แล้วแต่ไอ้ของเก่าต้องอินเอาไว้นะ ของเก่าต้องเป็นคลังหรือเป็นมรดกที่เราเก็บเข้าคลังเอาไว้ ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเบิกเอาไปใช้ได้ อย่างคุณภัทราวดีแกก็มาเบิกเอาไปใช้ แต่ของเก่าต้องมีเอาไว้ อาจจะเก็บเอาไว้ที่กรมศิลปอะไรก็แล้วแต่ แต่ต้องมีเอาไว้ แต่ว่าสิ่งที่เราจะเอามาเสนอเพื่อจะล่อให้เค้าเข้าไปหาของดีแท้เนี่ยคงต้องปรับต้องอะไรเพื่อให้เค้าเข้าได้ ซึ่งจะปรับเกินไปก็ไม่ได้นะ สมมติว่าคุณบอกว่านาฏศิลป์คุณอยากจะปรับให้เค้าดู แล้วแทนที่จะใช้ดนตรีไทย คุณไปเอาดนตรีฝรั่งมาใส่แทน จะได้มีชัย ผมว่าไม่ได้นะ เพราะใจผมยังไม่ยอมรับถึงขนาดว่ายอมให้ปรับถึงขนาดใช้เพลงฝรั่งมาประกอบ มันก็ปรับได้ถึงขีดจำกัดหนึ่ง แต่เกินจากนั้นไปคงไม่ได้...”

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น คือระบบการสร้างรหัสและการแนะนำวิธีถอดรหัสให้แก่ผู้รับสาร ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยคำนึงถึงหลักการทางด้านสัญวิทยาวิทยาที่ว่า สัญญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันได้นั้น จะต้องได้รับการยอมรับและตกลงร่วมกันในระหว่างสังคมนั้น ๆ และมีการใช้อย่างเป็นประจำในระยะเวลาหนึ่ง ๆ จึงจะบรรลุผลในการใช้สัญญลักษณ์เหล่านั้นในการสื่อความหมายได้ แต่สำหรับการแสดงนาฏศิลป์ในปัจจุบันนี้ ดังที่กล่าวถึงปัญหามาแล้วว่า เริ่มห่างไกลจากวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคม การที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันสำหรับสัญญลักษณ์ที่ใช้สื่อความในการแสดงนาฏศิลป์ (ในที่นี้หมายถึง ภาษาท่าทาง) ได้ในเวลาอันรวดเร็ว นั้นจึงต้องพยายามใช้ทั้งเครื่องมือและกลยุทธ์ในทุก ๆ วิถีทางในการช่วยสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสารที่ไม่ค่อยได้มีโอกาสสัมผัสกับนาฏศิลป์เป็นประจำ

4. รูปแบบรายการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ ข้อนี้เป็นข้อที่ผู้เผยแพร่ต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้อาจจะต้องดูความต้องการของผู้รับสารประกอบกันไปด้วย เพื่อจัดรูปแบบรายการให้เหมาะสมกับความต้องการ อาทิ จากวิถีชีวิตของคนที่เป็นไปอย่างรีบเร่ง ความต้องการในการรับชมรายการโทรทัศน์จึงมักจะเป็นไปในรูปแบบของ One Stop

Shopping หรือ All In One หรือ Variety นั่นคือ มีทุกอย่าง ทุกสิ่งที่หลากหลายภายในรายการเดียว ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ประเภทหนึ่งที่ต้องจัดวางให้เหมาะสมกับการนำเอาการแสดงนาฏศิลป์มาเผยแพร่ทางโทรทัศน์ด้วย เพราะหากผู้เผยแพร่ขาดความเข้าใจในเรื่องของการจัดการแสดงนาฏศิลป์แล้วละก็อาจเป็นการทำลายมากกว่าส่งเสริมได้ โดยอาจเกิดกรณีขาด ๆ เกิน ๆ จนสูญเสียคุณค่าของศิลปแขนงนี้ไปได้

ดังเช่นทัศนะของ กัททิมา ธนะโสภณ (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) ได้กล่าวถึงรูปแบบการแสดงที่ได้เคยจัดทำมาว่า “...ที่มีรูปแบบ 3-4 รูปแบบ อย่างในรายการหนึ่งมีอธิบายภาษาท่ารำ แนะนำภาษาท่ารำ (นาฏยศัพท์) เป็นภาษาท่ารำ มีเรื่องเครื่องแต่งกายรำไทย มีช่วงศิลปะกิตติมศักดิ์ แล้วก็มิโซะของเด็กจากโรงเรียนชาวมงคล มีอธิบายภาษาท่ารำ ตอนนั้นเชิญอาจารย์ เสรี หวังในธรรม มาเป็น CO-พิธีกร... แล้วก็มีการแสดงของเด็ก เพื่อให้เด็กแสดงออกมาแล้วคนรู้จัก แล้วก็เวลาก่อนจะว่าอะไรชุดหนึ่งอย่างนี้ สมมติว่าเชิญขวัญอย่างนี้ ชุดนี้หมายถึงอะไร ใครเป็นคนแต่ง จะมีคนพูดก่อนว่าต่อไปนี้เป็นชุดนี้นะ ความหมายว่าอย่างนี้ ๆ ๆ มีที่มาจากนี้ ๆ ๆ คือสิ่งที่พี่ทำในรายการ “รักษารำไทย” คือ จะให้เอาแต่ละครมาแสดง ๆ坎นั้นไม่ได้ จะต้องมีการให้ความรู้ให้เค้าด้วย อันนี้เราก็ต้องทำพอสมควร...”

ทางด้านรัตนมณี มณีรัตน์ (สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2541) ได้กล่าวถึงประสบการณ์ของรูปแบบการจัดการแสดงนาฏศิลป์หรือศิลปวัฒนธรรมทางโทรทัศน์ว่า “...อย่างรายการเรารักษาศิลปวัฒนธรรมไทยที่เคยทำนี่แหละ แต่ไม่ได้ทำแบบสอนนาฏยศัพท์ทางทีวี เราจะทำเรื่องราวของวรรณคดี เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ก็จะเอาคนแสดงมาแต่งตัวเป็นยักษ์ เพื่อนำเสนอว่านี่คือ ทศกัณฐ์จากเรื่องรามเกียรติ์ เป็นการแนะนำตัวแสดงในเรื่อง...” และ “...ต้องดูทัศนคติของคนดูด้วย เพราะการทำรายการโทรทัศน์ สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ต้องคำนึงถึงก็คือ เป้าหมายหรือ Target ของคนดูคือคนกลุ่มใด เช่น รายการที่เราทำชื่อ สีสนาวาไรตี้ที่เจาะกลุ่มแม่บ้าน เพราะฉะนั้นรายการจะเป็นการสอนทำอาหาร ความสวยความงาม เพราะฉะนั้นเราต้องถามก่อนว่าเราต้องการจะทำตรงนี้เพื่อใคร กลุ่มไหน แล้วก็มาจัดช่วงเวลาให้เหมาะสมกับคนกลุ่มนั้น ๆ ถ้าวัยรุ่นดูของภัทราวดีก็อาจจะชอบ แต่คนสูงอายุดูก็อาจจะไม่ชอบ อย่างรายการของเรา เรารักษาศิลปวัฒนธรรมไทย เมื่อก่อนอยู่ช่วงหลังข่าวภาคค่ำช่วงนั้นเด็กก็จะได้ดูอยู่แล้วเพราะจะเป็นช่วงของผู้ใหญ่ ทุกวันนี่รายการย้ายเวลามาอยู่ 10 โมงเช้าเป็นช่วงของแม่บ้านดู ไมโซอีกแล้วเพราะฉะนั้นรูปแบบของรายการก็ต้องเปลี่ยนไปอีก ที่ทำก็คือ เป็นแบบ Amazing เช่น เดินทางไปลพบุรีทำเรื่อง ปลาสัมพิก คือ

เรื่องวิธีการนอมอาหารแบบโบราณ วัฒนธรรมการกินของคนไทย เน้นอย่างนั้นไปเลย หรือทำเรื่องชุดไทยแก้รัชกาล เรื่องแบบนี้เด็กไม่ได้ดูและเค้าก็คงไม่สนใจ ในขณะที่เดียวกันกับที่เราก็คงไม่สามารถมาสอนนาฏยศัพท์ในช่วงนี้ได้ แม้บ้านคงไม่กวาดบ้านอยู่แล้วมาทำทำจิบตามเรา เพราะฉะนั้นมันน่าจะขึ้นอยู่กับตลาดและกลุ่มเป้าหมายด้วยว่าเราต้องการจะขายใคร ช่วงเวลาใด กลุ่มเป้าหมายเป็นเรื่องสำคัญ...”

จะเห็นได้ว่ารูปแบบของรายการก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญและมีกลยุทธ์ในการจัดทำ โดยวิธีหนึ่งให้ผู้ให้ข้อมูลทั้งสองท่านนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในการเลือกจัดทำรูปแบบการแสดงก็คือ ดูความต้องการจากผู้รับสารว่าต้องการชมรายการรูปแบบใดและกลุ่มผู้ชมเหล่านี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีความสนใจในเรื่องใดเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม ผู้เผยแพร่หรือผู้ที่จัดทำรายการแสดงจะต้องยึดหลักที่มีความเหมาะสม และสมดุลระหว่างความต้องการของผู้รับสารและความดำรงคงอยู่ได้อย่างถูกต้องของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติด้วย ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดความสัมพันธ์ให้เหมาะสม

ส่วนอีกประเด็นหนึ่งให้ผู้ให้ข้อมูลทางด้านของผู้เผยแพร่กล่าวถึงว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถกำหนดรูปแบบการแสดงได้ก็คือ ผู้ให้การสนับสนุนหรือ สปอนเซอร์ นั้นเอง

รัตน์ฉวี มณีรัตน์ (สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2541) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “...ของเราก็มีรายการหนึ่งชื่อ รายการน้ำใจไมตรี หรือรายการอะไรนี่แหละ เราเอาเพื่อน ๆ ที่เราประจำอยู่ที่ร้านอาหารตำหนักไทมาร์ ตรงนั้นไม่ได้ขายความเป็นนาฏศิลป์แต่ขายความเป็นตำหนักไท เพราะรายการจะแสดงออกว่าถ้าคุณต้องการดูการแสดงในลักษณะนี้คุณต้องมาที่ตำหนักไทเท่านั้น จึงจะได้ชม เพราะขึ้นป้ายว่าตำหนักไท แล้วเอาคนรำมารำหน้าป้าย โดยไม่ได้มีการบอกหรือบรรยายประวัติของการแสดงชุดนั้น หรืออธิบายความหมายของท่ารำ นี่ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แปลกออกไปเพราะร้านอาหารตำหนักไทเป็นสปอนเซอร์นั่นเอง...” และ “...การที่เราจะรู้ว่าการประเภทนี้ยังเป็นที่ต้องการของตลาดก็ดูได้จากสปอนเซอร์เป็นปัจจัยหลักเหมือนกันนะ เพราะถ้ายังมีสปอนเซอร์สนับสนุนรายการเข้ามาอย่างต่อเนื่องก็แสดงว่ารายการนี้ยังขายผู้ชมได้นะ เช่นตอนที่เรารำรายการเรารักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย สวช.สั่งให้เราทำ 70 ตอนให้เงินมาสามล้านบาท บอกว่าแต่ละสถานีให้ทำรายการลักษณะนี้แล้วก็ให้เงินมา หลังจากนั้นเราก็ทำแต่เมื่อจบ 70 ตอนในปี 36 ปรากฏว่า สปอนเซอร์โทร.มา โดยเอกชนกิจ พอหมดปี 37 ก็คิดว่าน่าจะจบปรากฏว่าเบียร์ช้างโทร.มาขอซื้อรายการต่อ หมดปี 39 ปี 40 ก็มีโทร.มาอีกจนเมื่อปลายปี 40 ก็ยังไม่

หมด ทั้งที่ตัวเราเองคิดว่าคนคงไม่สนใจหรอก แต่ในความเป็นจริงทางหนึ่งก็คือเราสามารถสำรวจได้จากสปอนเซอร์ เราสำรวจได้เพราะสปอนเซอร์เค้าจะรู้ว่าคนจะดูไม่ดู คนสนใจหรือไม่สนใจ เค้าถึงยอมลงทุน ซึ่งเรื่องนี้ตามปกติสถานีก็มีการวัด Rating ด้วยอยู่แล้ว คือมีการใช้ดีมาร์เหมือนกัน วัดเหมือนกันว่าจาก 10 เป็น 8 จาก 8 เป็น 10 แต่ถ้าถามในแง่ของธุรกิจเราไม่สนใจตัวนั้น แต่เราสนใจวันที่มีสปอนเซอร์มาซื้อรายการต่างหาก นั่นแหละเป็นเรื่องหลักที่ทำให้เรารู้เพราะนี่คือเรื่องของการทำทีวีที่เป็นธุรกิจ โดยที่ผ่านมัลักษณะส่วนใหญ่ของสปอนเซอร์รายการประเภทนี้มักจะเป็นมักเป็นกลุ่มที่ชายภาพลักษณ์ขององค์กร (Corporate Image) อย่าง เบียร์ช้างก็ใช่...”

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของโทรทัศน์นั้น ช่วงเวลา จะเป็นดัชนีในการบ่งชี้ปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ

1. กลุ่มผู้รับสาร (Target Group) ซึ่งจะได้ข้อมูลจากการทำวิจัยเพื่อหากกลุ่มเป้าหมายที่ชมโทรทัศน์ในแต่ละช่วงเวลา โดยจะเป็นประโยชน์กับผู้จัดรายการทางโทรทัศน์ในลักษณะของการสร้างสรรค์รายการได้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
2. ผู้สนับสนุนรายการ (Sponsor) ที่จะใช้ข้อมูลจากการวิจัยเรื่องกลุ่มเป้าหมายที่ชมรายการเช่นกัน แต่เป็นไปเพื่อผลในด้านปริมาณการรับชมและเพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจในการให้การสนับสนุนรายการแต่ละรายการว่าจะคุ้มค่าและก่อให้เกิดการยอมรับในตัวสินค้าของตนได้หรือไม่

ดังข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์จะเห็นว่า จากการที่ผู้จัดรายการทางโทรทัศน์ต้องคำนึงถึงทั้งสองปัจจัยที่กล่าวมาทำให้เกิดการสร้างสรรค์รูปแบบรายการใหม่ ๆ และค่อนข้างเปลี่ยนแปลงประเพณีของการแสดงนาฏศิลป์ตามปกติมาใกล้เคียงกับรูปแบบของรายการโทรทัศน์ในปัจจุบันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น กรณีของกลุ่มแม่บ้านที่ต้องเสนอรายการที่ตรงกับความต้องการรับชม, การทำรายการในเชิงสารคดีหรือรายการวาไรตี้ ตามบทสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวมา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญของ 2 ปัจจัยที่กล่าวมาว่า แม้เรื่องของผู้ให้การสนับสนุนจะเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญในการจัดรายการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยทางโทรทัศน์ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องจัดรูปแบบตามความต้องการของผู้ให้การสนับสนุนเสมอไป หากจะต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของทั้งผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ที่จะต้องจัดความสัมพันธ์และความเหมาะสมของรูปแบบการแสดงที่จะเผยแพร่ออกไปด้วย โดยควรมองไปที่ผลของการดำรง

คุณค่าของการแสดงนาฏศิลป์มากกว่าที่จะมองเรื่องของผลประโยชน์ทางธุรกิจเท่านั้น ส่วนเรื่องของกลุ่มเป้าหมายที่รับชมรายการนั้นเป็นเรื่องหลักที่ต้องให้ความสำคัญ

4. ปัจจัยสนับสนุนการส่งเสริมสื่อนาฏศิลป์ผ่านสื่อโทรทัศน์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเบื้องต้นนั้นส่วนใหญ่ถือเป็นการเสนอมุมมองของผู้ที่ทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์ “นาฏศิลป์” หรือเป็น “ผู้ผลิต” ในฐานะของผู้ส่งสาร ที่ต่างก็ได้เสนอแนะความคิดเห็นในแง่มุมมองของรูปแบบการแสดงที่เหมาะสมเท่านั้น แต่ปัจจัยอีกประการก็คือ การสนับสนุนการเผยแพร่นาฏศิลป์ผ่านสื่อสารมวลชน ซึ่งในปัจจุบันสื่อมวลชนที่เป็นช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปสู่สาธารณชนนั้น คือ สื่อโทรทัศน์ ที่ถือได้ว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด โดยในปัจจุบันลักษณะของสถานีโทรทัศน์ที่มีการดำเนินการอยู่ในประเทศไทย ประกอบไปด้วย

1. สถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 และสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5, สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท.
2. สถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชน ในลักษณะของการเข้ามาประมูลจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย, กรมประชาสัมพันธ์หรือหน่วยงานทหาร และมีการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่รัฐตามข้อสัญญาการประมูล
3. โทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิก (เคเบิลทีวี) ที่ดำเนินการโดยเอกชนที่ได้รับสัมปทานจากภาครัฐมีการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่รัฐตามข้อสัญญาของการประมูล ลักษณะรายการที่น่าเสนอส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบรายการจากต่างประเทศ ไม่มีโฆษณา ผู้ชมจะต้องเป็นสมาชิกจึงจะสามารถรับชมได้

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสถานีโทรทัศน์ในข้อ 2 และ 3 นั้น จะเป็นการดำเนินการโดยภาคเอกชนที่ต้องคำนึงถึงเรื่องของผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลักเนื่องจากมีปัจจัยในเรื่องของการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่ภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นสื่อโทรทัศน์ที่เหมาะสมจะนำมาใช้เป็นช่องทางในการสนับสนุนการเผยแพร่นาฏศิลป์ก็คือ สื่อโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยภาครัฐ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านของผลกำไรเป็นเรื่องหลัก (ได้รับงบประมาณดำเนินการจากภาครัฐ) ดังนั้นจึงสมควรที่จะเป็นช่องทางที่เหมาะสมที่สุดในการนำมาใช้

แต่ในทางปฏิบัติและในความเป็นจริงในปัจจุบัน จากผลการศึกษาดังที่ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ต่างก็มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันก็คือ นโยบายของภาครัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลนโยบายทางด้านสื่อสารมวลชนของประเทศนั้น กลับไม่ได้ให้การสนับสนุนการเผยแพร่ทางศิลปผ่านทางโทรทัศน์เท่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายที่รัฐกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือแผนงานอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องนั้นจะสะท้อนออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ในเรื่องปริมาณความมาก/น้อยของการเปิดโอกาสในการนำเสนอการแสดงทางศิลปผ่านทางสื่อสารมวลชน แต่จากความคิดเห็นของนักวิชาการแต่ละท่านที่เห็นพ้องต้องกันดังที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วในข้างต้นก็คือ ปัญหาของการนำเสนอการแสดงทางศิลปผ่านทางสื่อสารมวลชนนั้นล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากการกำหนดนโยบายของรัฐที่ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดโอกาสและช่องทางในการนำเสนอทางศิลปทางโทรทัศน์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของค่าเช่าเวลา นโยบายที่ชัดเจนที่วางไว้ในแต่ละสถานี การมุ่งแต่เรื่องของผลกำไรทางธุรกิจเท่านั้น จนขาดการคำนึงถึงถึงเรื่องการบริการสาธารณะ (Public Service) ที่ถือเป็นหน้าที่อย่างแท้จริงของสื่อสารมวลชน

สำหรับประเด็นการนำเอาสื่อสารมวลชนที่เป็นสื่อสาธารณะและถูกควบคุมโดยภาครัฐเข้ามาเป็นช่องทางเพื่อเผยแพร่ นั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความเห็นว่า

“...ดีขึ้นแน่ ๆ ถ้าเอามาใช้ แต่อย่าเอาเพียงกรุงเทพเป็นหลักว่าคนไม่มาดูเพราะไม่ต้องการผจญกับการจราจร เพราะไม่อย่างนั้นปัญหาทุกปัญหาจะถูกบิดเบือนเป็นกรุงเทพไปหมด เพราะในความเป็นจริงแล้วกรุงเทพไม่สามารถที่จะมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้อีกแล้วเพราะว่าสภาพเป็นแบบนี้ เพื่อนก็ไม่ไปหา แม้แต่แม่ยังไม่ไปหาเลขจะไปดูละครได้อย่างไร แต่การที่จะเอาสื่อสารมวลชนเข้ามาช่วยมันก็ไม่ใช่เรื่องง่ายนะถ้ายังไม่พูดกันถึงเรื่องของรูปแบบนะ เอาแต่เรื่องเวลาการแสดงก่อน เพราะถ้าเราอยากเอาโซนที่แสดงที่โรงละครไปออกทางช่อง 7 เราก็ต้องนึกถึงตั้งหลายเรื่อง ผมว่าจัดที่โรงละครแห่งชาติยังง่ายกว่า ถ้าจัดที่ช่อง 7 เริ่มต้นสปอนเซอร์ก็หาไม่ได้แล้ว ช่อง 7 เองก็คงไม่แน่ใจว่าเคี้ยว Rating ตกอีก เป็นต้น เพราะฉะนั้นเนี่ยยากมาก ตอนนี้อย่างสื่อสารมวลชนทุกแขนงเวลานี้เราออกกฎหมายมาให้มันเป็นอิสระต่อรัฐมากขึ้น แต่เท่ากับเราผลักดันให้ไปเป็นเครื่องมือของทุน อย่างทีวีเสรี เสรีจากอะไรกันแน่ ในขณะที่ทุนเข้าไปครอบงำมากขึ้น จนกระทั่งว่ารับใช้ทุนซะหมด เพราะฉะนั้นไม่ง่ายเหมือนกันนะสำหรับการใช้สื่อสารมวลชนเนี่ย...”

ด้าน กันทิมา ธนะโสภณ (สัมภาษณ์ : 4 มีนาคม 2541) ในฐานะผู้หนึ่งที่เคยดำเนินรายการเผยแพร่ภาพยนตร์ทางโทรทัศน์ รายการ “รักษารักษาไทย” ที่ปัจจุบันก็ได้เลิกดำเนินการไปแล้วเช่นกัน มีความเห็นเกี่ยวกับนโยบายของภาครัฐในการให้การสนับสนุนการเผยแพร่ภาพยนตร์ว่า

“...คนอยากจัดรายการมีไหม มี อยากแต่ว่าการได้รับการสนับสนุนมันยากมาก เพราะมันมีปัจจัยหลายเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโฆษณา เรตติ้ง (Rating) ที่เคยพูดว่ามันน่าจะเป็นนโยบายของรัฐที่ให้การสนับสนุน หนึ่ง สถานีน่าจะมีรายการประเภทนี้ เท่านั้นยังไม่พอเพราะสถานีเองก็ต้องช่วยสนับสนุนด้วย คือพีไดนาราค่าเข้าสถานีเต็ม โฆษณาก็ไม่มี มันไม่มีใครเลยนะ ในความเป็นจริงแล้วสถานีอาจจะไม่ต้องคิดค่าสถานีด้วยซ้ำไป เพื่อให้มันมีการเผยแพร่ออกไป คนอยากดูมีนะไม่ใช่ไม่มี ผู้หลักผู้ใหญ่เยอะแยะไม่มีจะดู เมื่อก่อนกรมศิลป์ยังมีบ้าง เดี่ยวนี้มันขึ้นอยู่กับธุรกิจมากเกินไป ไม่มีโฆษณาเข้ามา คิดว่าจริงๆแล้วกรมศิลป์เองก็มีความต้องการที่จะจัดรายการเป็นประจำ เพราะฉะนั้นสถานีต้องมีนโยบาย มีเวลา อาจจะต้องมีงบประมาณที่ให้การสนับสนุนและน่าจะต้องมีโฆษณาให้ด้วยซ้ำไป อย่างของพีเนี่ยเมื่อก่อนมีธนาคารกรุงไทย ปตท. ซึ่งก็เพื่อภาพพจน์ แต่ว่ามันไม่สามารถใช้ได้นานและมันก็ไม่คุ้มกับการที่เราจะผลิตรายการ และอีกอันหนึ่งการผลิตก็ต้องให้มันดูดี ให้มันเข้ากับยุคสมัย ให้มันน่าดู แต่จริงๆแล้วคนถามที่ว่าคนพูดว่านาฏศิลป์ไทยช้า มันก็ไม่จริง มันมีตั้งหลายอย่าง หลายประเภท ตั้งแต่รวมเกียรติ เอละครมา ทำก็ได้ ละครพื้นบ้าน หรือเพลงพื้นบ้าน ก็น่าสนใจ มันมีตั้งเยอะ นาฏศิลป์ไทยมีตั้งเยอะตั้งแยะ น่าสนุกจะตาย อะไรต่ออะไรทุกอย่าง ซึ่งสามารถอดัดพีท (Adapt) ทำได้ แต่ว่าในความเป็นจริงมันก็ต้องมีต้นทุนพอสมควร แต่เนี่ยการสนับสนุนก็ไม่มี สถานีก็คิดค่าเวลาแพง ก็เลยทำให้ล้มหายตายจากกันไปหมด...”

โดยมีความเห็นจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในวงการสื่อสารมวลชน คือ รัตนมณี มณีรัตน์ (สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2541) ผู้ประกาศและพิธีกรรายการทางด้านศิลปวัฒนธรรม ของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ที่ให้ความเห็นในกรณีนี้ว่า

“...บ้านเราไม่มีกระทรวงวัฒนธรรม อย่างประเทศอื่นเค้าจะปลูกฝังว่า ถ้าอย่างเราเป็นคนไทย อะไรที่จะแสดงถึงความเป็นไทยได้บ้าง นาฏศิลป์เป็นไทย จะต้องพร้อมที่จะให้ตรงนี้ได้มากขึ้น ส่วนการปรับจะต้องเริ่มจากการที่ให้ทุกคนเห็นความสำคัญก่อนว่าทำไมเราถึงต้องให้ความสำคัญวัฒนธรรม กับนาฏศิลป์ที่มีความเป็นไทย ต้องปรับใหม่ แต่พูดแล้วก็คือเป็นเรื่องที่ยากมาก ถ้าพูดก็คือเป็นเรื่องที่ของระยะยาว ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้เร็ว ดอนนี่จะเห็นได้ว่าอย่างไรทัศนคติในแต่ละ

ช่องจะมีการใส่ตรงนี้เข้าไป ใส่เข้าไปแต่ใส่เพียงเพื่อให้ตรงตามนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น รัฐบาลบอกว่าทุกสถานีต้องมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ทุกสถานีต้องใช้เวลาเกี่ยวกับเรื่องราวของวัฒนธรรม ต้องมีรายการที่เกี่ยวกับความเป็นไทย เพราะฉะนั้นแต่ละช่องก็จะผลิตรายการออกมา เช่น คันด่องส่องไทย, สำนักไทย ๆ เพื่อนำมาเสนอ แต่ไม่ได้มีการจัดหรือเลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ชม เหมือนกับยัดเยียด คนดูก็จะสักแต่ว่าดูโดยไม่ได้อะไรกับสิ่งที่แสดงออกมา ดูเพิลิตเพิลินเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงหากต้องการที่จะปลูกฝังให้ได้สำนึกของความเป็นไทย ทำเท่านี้มันไม่พอ ไม่ใช่อยู่แค่เอาโชว์ เอานาฏศิลป์มาแสดงแล้วบอกว่านี่คือ ไทย...”

นอกจากนี้ยังให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องของสื่อสารมวลชนเช่น โทรทัศน์ ที่ในความเป็นจริงแล้วถือเป็นสื่อสาธารณะ แต่ปัจจุบันมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป โดยกล่าวว่า

“...บางรายการถูกย้ายเวลาแล้วเค้าก็ลุ่มใจมาก เช่น รายการ “ตามล่าหาความจริง” ที่เคยอยู่ช่วงดึกหลังข่าว ให้ผู้ใหญ่ ให้คนทำงานมานั่งวิเคราะห์ตามล่าหาข่าวกัน แต่พอโดนย้ายมาอยู่ช่วงเย็นของวันอังคารหรือวันพุธ โทนของรายการมันก็อ่อนลง เบาลงไปเองด้วยปัจจัยของเวลา เพราะฉะนั้นสื่อในบ้านเรามันไม่ได้เป็นสื่อกลางระหว่างผู้รับ/ผู้ส่งสารอย่างแท้จริง มันกลายเป็นเรื่องของธุรกิจ เรื่องของตลาด ซึ่งตรงนี้แหละถือเป็นเรื่องที่ยากลำบากที่สุดในการจัดการ...” นอกจากนี้ยังมีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับสาเหตุที่รายการทางด้านการเผยแพร่ทางศิลปไทยทางโทรทัศน์มีน้อยมาก เนื่องจาก “...เพราะเค้าไม่ค่อยเห็นความสำคัญเท่าไรบ้านเราชอบคิดว่าแบบนี้แหละไทย นี่แหละแค่นี้พอแล้วรู้แล้วว่าไทย แต่ไม่เคยรู้สึกว่ามันสามารถจะหายไปได้นะ ถ้าไม่ช่วยกันรักษาหรือยึดเหนี่ยว เราเคยไปร่วมสัมมนาและต่อสู้กันถึงเรื่องที่บ้านเราควรมีกระทรวงวัฒนธรรม ทำไมบ้านเราไม่มี ที่อื่นเค้ายังมี เพราะหน่วยงานนี้แหละที่จะทำหน้าที่ตั้งรังไม่ให้สิ่งเหล่านี้สูญหายไป เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถที่จะอยู่ได้ยาวถ้าไม่มีการดูแลกันมาอย่างต่อเนื่อง เพราะขนาดเดี๋ยวนี้ในโรงเรียนเราเองก็เปลี่ยนแปลงไปตั้งเยอะ เพราะจะมีซั๊กกี้เปอร์เซ็นต์ในโรงเรียนเราที่เด็กชอบเรียนจริง ๆ รักจริง ๆ กลายเป็นว่ามาเรียนเพราะไม่มีทางเลือกกับเด็กที่พ่อแม่ชอบก็เลยต้องไปเรียน เพราะขนาดระบบการศึกษาที่เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสำนึกก็ไม่เหมาะสมแล้ว...”

ด้านของผู้ผลิต สมรัตน์ ทองแท้ (สัมภาษณ์ : 11 มีนาคม 2541) ที่กล่าวถึงปัญหาของนโยบายทางด้านสื่อสารมวลชนของประเทศว่า “...สื่อโทรทัศน์สามารถเข้ามาเป็นตัวช่วยเพื่อสร้างความปอยครั้งในการให้สัมผัสเรื่องนี้กับคน แต่ ณ เวลานี้มันยังมีข้อจำกัดในหลายๆเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น

เป็นเรื่องทุน เรื่องสปอนเซอร์ มันหลายอย่าง ควรต้องมีการสนับสนุนที่ดี ก็เคยมีรายการมาลาภิรมย์ก็สู้สปอนเซอร์ไม่ไหวเหมือนกัน มันน่าจะมียกช่องที่ไม่ต้องเอาสปอนเซอร์นะ...”

ทั้งนี้ยังได้กล่าวถึงประสบการณ์จากการที่ได้มีโอกาสไปแสดงต่างประเทศ และได้พบเห็นการให้การสนับสนุนจากภาครัฐของประเทศเหล่านั้น ว่า

“...คงต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานเลย ยกตัวอย่างจากที่ไปฝรั่งเศสมาเนี่ย ทุกหมู่บ้าน ทุกเมือง มีโรงละครหมดเลย นี่หมายถึงมีการซิมซัพจากการที่เราได้เห็นอยู่ตลอด ตรงที่พักรมมีตั้งสองโรงเนาะ ไปทุกเมืองมีทุกเมือง ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นต้องจำกัดว่าเป็นเฉพาะการแสดงละครแต่อาจจะเป็นเวทีการแสดง ทำให้เด็กได้สัมผัสได้ซิมซัพไปเรื่อย ๆ พอซิมซัพได้ระดับหนึ่งก็จะกลายเป็นความเคยชิน เกิดการเรียนรู้ สร้างความสนใจ คราวนี้บ้านเรามันไม่มี จะมีก็แต่จุดใหญ่ ๆ เค้าไม่จืด บางทีเรื่องปัญหาการสัญจรไปมาที่ลำบากคนก็ไม่เอาแล้ว...” และ “...อย่างตอนที่ฝรั่งเศสที่ปารีส ทิวเคามีช่องหนึ่งสำหรับการแสดงศิลปะโดยเฉพาะ บางครั้งก็เป็นประวัติบัลเลต์ บางครั้งก็เป็นการแสดงโอเปร่า คือมีการแสดงตลอด บางทีก็เอาการแสดงตามโรงละครต่าง ๆ มาออกอากาศ ก็เท่ากับเป็นการโฆษณาไปในตัว เช่น ทีลีโด้ ก็เอามาออก บางทีก็เป็นมายากล ผมอยู่ปารีส 15 วัน การแสดงรู้สึกไม่ซ้ำกันเลย...”

ทั้งนี้สามารถสรุปประเด็นปัญหา จากความเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ที่กล่าวมาข้างต้น ได้ดังนี้

1. นโยบายของสถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีควรต้องมีความชัดเจนในการส่งเสริมรายการด้านศิลปวัฒนธรรม หรือมีกำหนดไว้ในผังรายการว่าจะต้องมีรายการดังกล่าวอยู่ในผังรายการด้วยทุกครั้ง
2. ภาครัฐควรมีการจัดช่องหนึ่งสำหรับเป็นช่องโทรทัศน์ที่นำเสนอการแสดงรายการทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องจำกัดรูปแบบ แต่ควรจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งหมด
3. ควรมีกระทรวงวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่วางแผนและดำเนินการด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อความต่อเนื่องและผลของการดำเนินการอย่างแท้จริง

4. ภาครัฐควรจัดช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการนำเสนอรายการด้านศิลปวัฒนธรรม เพราะ ปัจจุบันช่วงเวลาที่เป็นที่นิยม (Prime time) ที่สามารถถ่ายทอดสารไปยังกลุ่มผู้รับสาร ได้ในปริมาณมากกลับถูกนำไปใช้เพื่อตอบสนองเหตุผลทางด้านธุรกิจแทบทั้งสิ้น

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ให้ทัศนะทั้ง 3 กลุ่มเห็นสอดคล้องกันว่า นโยบายของภาครัฐด้านการสนับสนุนนาฏศิลป์นั้นไม่มีอย่างพอเพียง ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสำคัญ รวมทั้งการสนับสนุน ช่องทางการเผยแพร่ แม้แต่ในช่องทางของสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยภาครัฐเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้เลย

จากประเด็นเรื่องการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านนโยบายทางด้านสื่อมวลชนของรัฐนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลหน่วยงานสื่อของภาครัฐเพื่อที่จะได้ทราบถึง นโยบายและลักษณะการดำเนินการทางปฏิบัติอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อให้เห็นข้อมูลจากทั้งสองด้าน โดย พลตรีเลิศฤทธิ์ เวชสวรรค์ รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ได้กล่าวถึง เรื่องของนโยบายสื่อมวลชนของภาครัฐที่มีต่อการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในส่วน ของช่อง 5 ที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบอยู่ว่า ในทางปฏิบัตินั้นสื่อมวลชนได้ให้ความสำคัญกับรายการ ด้านศิลปวัฒนธรรมมาก/น้อย เพียงไร (สัมภาษณ์ : วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2541)

“รายการประเภทนี้เป็นรายการที่มีการกำหนดอยู่แล้ว ต้องมีรายการสาระ/ความรู้ ประมาณ 55% รวมถึงรายการที่จรรยาบรรณวัฒนธรรมไทย ดังนั้นก็มีบริษัทเอกชนต่างๆที่เสนอรายการเข้ามาซึ่งเราก็รับไว้พิจารณา ส่วนที่เราคิดเอง ผลิตเองก็มีเช่น รายการเรารักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย มีรายการจาร์กไวโนแผ่นดินที่เป็นของกองทัพบกและธนาคารทหารไทย หรือของเอกชนข้างนอกก็มี รายการสำนักไทย คือมีหลายรายการ ซึ่งส่วนที่เราผลิตเองมีน้อยกว่าข้างนอก เราทำเองจะเป็นแบบดีลเลอร์ (Dealer) สั้นๆเราไม่ได้ทำเป็นรายการใหญ่ ที่เป็นหลักก็มีอย่างรายการพุทธ ประทีป แต่ในความเป็นจริงแล้วนะ คนไทยยังมีสำนักของการรักในวัฒนธรรมไทยอยู่เสมอแหละ แต่ความต้องการในการดูโทรทัศน์ของคนนั้นส่วนใหญ่เค้าต้องการได้รับความสนุกสนาน ความบันเทิงหลังจากที่ต้องเคร่งเครียดกับการทำงานมาทั้งวัน หากต้องมานั่งชมรายการสาระอีกก็ คง โอเค แต่ขอรายการเบาๆดีกว่า แต่เราก็อยากให้บริษัทห้างร้านต่างๆเข้ามาเป็นสปอนเซอร์มากกว่านี้ สำหรับคนรุ่นใหม่ก็น่าจะยังคงมีความสนใจในเรื่องนี้อยู่เหมือนกันถ้ามีคนคอยชี้แนะอยู่ตลอดเวลา อย่างถ้าอยู่ที่โรงเรียนก็มีครูคอยชี้แนะ กลับบ้านก็มีพ่อแม่ คอยชี้แนะ ส่วนของเราก็พยายามเอามาผสมผสานในการจัดทำรายการเพื่อให้นำสนใจมากขึ้น เช่น แทรกไวโนเกมโชว์

การแข่งขันตอบปัญหา เพราะเด็กวัยรุ่นคงไม่สามารถจับให้มานั่งดูเรื่องราวที่เป็นจริงเป็นจังได้ตลอดเวลา ส่วนของภาคเอกชนก็ควรเข้ามามีบทบาทด้วย แต่ภาครัฐนั้นแหละจะต้องเป็นหน่วยงานหลักที่ดำเนินการในเรื่องเหล่านี้ เพราะเอกชนอย่างไรก็ต้องมุ่งหวังในเรื่องของผลกำไร ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่สินค้าที่ให้การสนับสนุนรายการแบบนี้จะเป็นสินค้าประเภทชายภาพลักษณ์เท่านั้นก็ตาม เพราะเมื่อวันหนึ่งที่รายได้ลดลงเค้าก็คงไม่สามารถมาให้การสนับสนุนรายการได้อีกต่อไป แต่ภาครัฐที่ได้รายได้จากภาษีของประชาชนอยู่แล้วต้องควรทำอย่างต่อเนื่องเพราะไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยผลกำไรจากการดำเนินการเหมือนเอกชน ซึ่งนโยบายของช่อง 5 ก็เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งและก็เป็นไปเรื่อย ๆ เรามีการ Review ปีต่อปีอยู่แล้ว”

ข้อมูลสัมภาษณ์ข้างต้นทำให้เห็นว่า แม้แต่ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในระดับนโยบายของหน่วยงานสื่อของรัฐเองก็ยังยอมรับว่า ภาครัฐจะต้องเป็นหน่วยงานหลักในการทำนุบำรุงการเผยแพร่รายการทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะเอกชนนั้นแม้ว่าจะมีกำลังทรัพย์ในแง่ของการให้การสนับสนุนรายการ แต่สิ่งที่เอกชนคำนึงถึงเป็นเงื่อนไขแรกในแต่ละครั้งนั้นคือ เรื่องของความคุ้มค่าทางธุรกิจ ดังนั้นหากในวันหนึ่งเอกชนมองว่าการให้การสนับสนุนรายการนั้นไม่มีความคุ้มค่าทางธุรกิจ ก็สามารถที่จะเลิกสนับสนุนรายการดังกล่าวได้ในทันที ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า หน่วยงานภาครัฐเองจะต้องเป็นกลไกหลักทั้งในแง่ของการให้การสนับสนุน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการเผยแพร่ หรือ ให้การสนับสนุนสื่อมวลชนในการนำเสนอรายการด้านศิลปวัฒนธรรมไทย

การสำรวจทัศนะของผู้รับสาร

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษากลยุทธ์ในการดำเนินการของผู้ผลิต หรือ ผู้ส่งสารไปแล้วทำให้เห็นว่า กลุ่มผู้ส่งสารใช้หลักการใดบ้างในการคัดเลือกและสร้างสรรค์กลยุทธ์ในการส่งสาร คือ การแสดงนาฏศิลป์ไปยังผู้รับสารหรือกลุ่มผู้ชม แต่ทั้งนี้การที่จะทราบได้ว่ากลยุทธ์ในการดำเนินการจากผลการศึกษาที่ผ่านมานั้น สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ นั่นคือ สามารถก่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารหรือไม่นั้น ก็จะต้องทำการศึกษาโดยการสำรวจทัศนะของกลุ่มผู้รับสารด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม เพื่อสอบถามแนวความคิดที่มีต่อรูปแบบการแสดง 3 ประเภท โดยแบ่งเป็น

กลุ่มที่ 1 อายุตั้งแต่ 15-30 ปี จำนวน 10 คน ประกอบไปด้วยอาชีพ ประชาสัมพันธ์ 3 คน, นักเรียน/นักศึกษา 2 คน, ผู้สื่อข่าว 3 คน, นักการตลาด 1 คน และวิศวกร 1 คน

กลุ่มที่ 2 อายุตั้งแต่ 30-60 ปี จำนวน 10 คน ประกอบด้วยอาชีพ ข้าราชการ 3 คน, ประชาสัมพันธ์ 2 คน, ผู้สื่อข่าว 1 คน, พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน 1 คน, นักการตลาด 1 คน, วิศวกร 1 คนและนักธุรกิจ 1 คน

โดยใช้หลักของการวิเคราะห์ผู้รับสารในประเด็นที่มี “อายุ” เป็นตัวแปร เนื่องจากในสายตาของคนทั่วไปนั้นผู้ที่นิยมชมการแสดงนาฏศิลป์ไทยมักจะเป็นผู้สูงอายุเท่านั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่ากลุ่มผู้รับสารที่มีช่วงอายุ 15-30 ปี และ 30-60 ปี จะนิยมชมการแสดงนาฏศิลป์ไทยหรือไม่ และนิยมรูปแบบใด เพราะกลุ่มผู้รับสารทั้งสองกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มหลักในการนำความคิดของสังคมไทย ซึ่งหากได้ทราบทัศนคติของกลุ่มผู้รับสารทั้งสองกลุ่มนี้แล้วก็จะทำให้สามารถจัดรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์ได้อย่างตรงตามความต้องการของผู้รับสาร อันจะนำมาซึ่งการสร้างความสำเร็จในการชมนาฏศิลป์ไทยต่อไป

ทั้งนี้เพื่อให้ทราบความคิดเห็นของกลุ่มผู้ชมการแสดงนาฏศิลป์ทั้งสองกลุ่ม และสามารถนำข้อคิดเห็นจากกลุ่มผู้รับสารมาใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ที่เหมาะสมกับความเข้าใจของผู้รับสารได้ ผู้วิจัยจึงใช้ลักษณะของการสนทนากลุ่มหลังจากที่ให้กลุ่มผู้รับสารชมวิดีโอทัศน์ของรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ 2 รูปแบบคือ แบบอนุรักษและแบบประยุกต์ โดยชมการแสดงสดในรูปแบบที่ 3 คือ แบบร่วมสมัย จากนั้นจึงถามคำถาม โดยมุ่งเน้นใน 4 ประเด็นหลักคือ

1. ความเข้าใจ, การรับรู้สารที่ผู้จัดต้องการส่งผ่านการแสดง (เนื้อเรื่อง,แนวคิดอื่นที่สอดแทรกมา)
2. ช่วงเวลา, ความยาวของรายการ
3. รูปแบบที่เหมาะสมที่จะจัดการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์
4. ความคิดเห็นต่อการจัดการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์

ส่วนการคัดเลือกรายการทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยนำมาเพื่อศึกษาทัศนคติของผู้รับสารนั้น เนื่องจากในปัจจุบันมีรายการที่น่าเสนอนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์อยู่น้อยมาก ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกการแสดงนาฏศิลป์ที่เคยมีการออกอากาศในอดีต เพื่อให้กลุ่มผู้รับสารได้พิจารณาว่า ราย

การในรูปแบบใดที่ผู้รับสารเห็นว่ามีความเหมาะสมที่จะนำออกอากาศทางโทรทัศน์ นั้นหมายถึง รายการในรูปแบบใดที่เมื่อชมแล้วเกิดความเข้าใจนั่นเอง โดยรายการที่คัดเลือกมาใช้ในการ สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) มีดังนี้

1. รายการ “วิพอิทัศน์า” เป็นตัวแทนของการแสดงรูปแบบอนุรักษ

ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 วันอาทิตย์ที่ 15 มีนาคม 2541

เวลา 23.00 น. ความยาว 1 ชั่วโมงครึ่ง

รูปแบบการแสดง

นำการแสดงจากโรงละครแห่งชาติ เนื้อหาที่นำมาใช้ในการทำ Focus Group Interview ครั้งนี้เป็นการแสดงโซน ตอน ทศกัณฐ์เกี่ยวนางสีดาแปลง ที่แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ และผู้จัด รายการได้มีการบันทึกเทปและนำออกอากาศโดยไม่มีการตัดต่อ

2. รายการอนุรักษศิลป์วัฒนธรรมไทย เป็นตัวแทนการแสดงแบบประยุกต์

ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. วันเสาร์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2541

เวลา 22.00 น. ความยาวครึ่งชั่วโมง

รูปแบบการแสดง

เป็นรายการที่ออกอากาศเป็นครั้งแรก เลือกหยิบเหตุการณ์ที่เป็นสถานการณ์ปัจจุบัน แล้วจัดสถานีการแสดงนาฏศิลป์ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ สำหรับตอนที่นำมาคือ เนื่องในโอกาส วันแห่งความรักจึงนำเอาคู่ขวัญในวรรณคดีมาแสดงให้เห็นถึงอาณาภาพของความรัก ประกอบด้วย มัทนะพาธา, กามนิต-वासिणी, พระราม-นางสีดา มาแสดง โดยมีอาจารย์ศุภชัย จันทรสวรรณ เป็นพิธีกรบรรยาย

3. การแสดง “โขนทหารสอง” เป็นตัวแทนการแสดงแบบร่วมสมัย

หมายเหตุ : การแสดงชุดนี้เป็นการแสดงสด วันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2541 ณ โรงละครกลาง

แจ้ง กัทราวดีเธียเตอร์ เวลา 19.00 น. ความยาว 1 ชั่วโมงครึ่ง

รูปแบบการแสดง

เป็นการแสดงโขน ตอน สหัสสะเดชะ ผู้จัดการแสดงมีการบรรยายเนื้อเรื่องและเล่าถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการแสดงเพื่อสื่อให้เห็นถึงการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์พลังงาน มีการแสดงหุ่นเชิด และใช้เทคนิคสมัยใหม่ (Special Effect) ประกอบการแสดง

ทั้งนี้จากการสำรวจทัศนคติของผู้รับสาร มีผลการสำรวจ ดังนี้

1. รายการ “วิพิธทัศนา”

■ ความเข้าใจ

กลุ่มที่ 1 เมื่อชมการแสดงแล้ว 8 คนกล่าวว่าไม่เข้าใจเนื้อเรื่องของการแสดงรามเกียรติ์ ตอน ทศกัณฐ์เกี่ยวนางสีดาแปลง เพราะไม่ค่อยมีโอกาสได้ดูการแสดงโขน จึงไม่ทราบว่า การแสดงโขนมักจะแสดงวรรณคดีเรื่องอะไร ส่วนอีก 2 ท่านบอกว่าโดยส่วนตัวนิยมดูการแสดงโขนอยู่แล้ว จึงเข้าใจได้เป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันจะไม่ค่อยมีโอกาสได้ชมการแสดงก็ตาม เพราะแม้ว่าจะนิยมดูการแสดงโขนแต่ไม่ได้มีพฤติกรรมในการติดตามไปชมการแสดง นอกจากนี้มี 5 ท่านที่บอกว่ายังไม่เข้าใจแต่ก็ชมได้เรื่อย ๆ โดยไม่ต้องมีความตั้งใจชมเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหา

กลุ่มที่ 2 เมื่อชมการแสดงแล้ว โดยรวมทุกท่านเข้าใจเรื่องรามเกียรติ์ในตอนนี้อย่างดี มีเพียง 2 ท่านที่มีวัย 30 ต้น ๆ ที่ยังไม่ค่อยเข้าใจชัดเจนนักว่าทำไมทศกัณฐ์จึงเกี่ยวนางสีดาแปลง แต่ก็พอที่จะระลึกได้ว่าเคยชมการแสดงประเภทนี้มาก่อน ส่วนใหญ่เคยทราบมาบ้างว่าการแสดงตอนทศกัณฐ์เกี่ยวนางสีดาแปลงมีเนื้อหาเป็นอย่างไร เพราะเนื้อหาจะโยงไปถึงรามเกียรติ์ ตอน นางลอย ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างดี รวมทั้งได้เคยมีประสบการณ์ในการชมการแสดงกันมาก่อน

■ ช่วงเวลานำเสนอรายการ, ความยาวของรายการ

กลุ่มที่ 1 เห็นว่าการนำรายการประเภทนี้มาออกอากาศในช่วงเวลา 23.00 น. อันเป็นช่วงเวลาตึกมาก รวมทั้งยังเป็นคืนวันอาทิตย์ ทำให้ไม่มีผู้ชม ควรจะย้ายช่วงเวลาในช่วงเย็นเพื่ออย่างน้อยเด็กนักเรียนที่กลับมาจากโรงเรียนก็จะได้ชม สำหรับความยาวของรายการนั้น 1 ชั่วโมงครึ่งนานเกินไป ทำให้เบื่อได้ หากจะไม่ให้นำเป็อกก็ควรต้องแบ่งช่วงเวลาการนำเสนอออกเป็นหลาย ๆ ช่วงการแสดงจะเกิดความหลากหลาย โดย 9 คนเห็นว่ารายการควรจะสั้นและกระชับกว่านี้ยาวที่สุดไม่ควรเกินครึ่งชั่วโมง

กลุ่มที่ 2 เห็นด้วยว่าช่วงเวลาที่เสนอรายการคือ 23.00 น. ตึกเกินไปรวมทั้งยังเป็นคืนวันอาทิตย์ คงไม่ค่อยมีคนได้มีโอกาสชมรายการมากนัก ควรจะย้ายมาออกอากาศในช่วงเย็นของวัน

ธรรมดาหรือช่วงเช้าของวันเสาร์-อาทิตย์แทน กลุ่มเยาวชนและคนทำงานจะได้มีโอกาสชมรายการ ส่วนความยาวรายการนั้น 7 คนเห็นว่ายาวเกินไป ควรจะเป็นประมาณไม่เกินครึ่งชั่วโมง น่าจะเหมาะสมกว่า

■ รูปแบบที่เหมาะสมที่จะจัดการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์

กลุ่มที่ 1 ทั้ง 10 คนกล่าวว่าเนื่องจากไม่มีการอธิบายเนื้อเรื่องและแนะนำให้ผู้รู้จักตัวละคร ในการแสดงตอนนี้อย่างทราบบนจอภาพ จึงไม่เข้าใจเท่าที่ควร นอกจากนี้ส่วนใหญ่ยังเห็นว่าการแสดงโขนในรูปแบบที่ไม่ได้มีการตัดต่อการแสดงเช่นนี้ทำให้รู้สึกว่าการแสดงโขนโดยมี 3 คนบอกว่าเป็นไปได้ที่เป็นการชมทางโทรทัศน์ ไม่ได้ชมการแสดงสดในโรงละครก็เลยทำให้รู้สึกขาดอรรถรสไป เนื่องจากกล้องที่ใช้ถ่ายทำการแสดงต้องถ่ายให้ได้ทั้งเวที เมื่อนำมาออกอากาศทางโทรทัศน์จึงทำให้เห็นตัวแสดงไม่ค่อยชัด จากที่ไม่ค่อยเข้าใจเนื้อเรื่องอยู่แล้วก็เลยยิ่งไม่เข้าใจมากขึ้นทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในการชมการแสดงได้

กลุ่มที่ 2 ผู้ชม 8 คนเห็นว่าควรมีการบรรยาย เล่าเรื่องก่อนการแสดงเพื่อให้ทราบเนื้อเรื่องเป็นพื้นฐานก่อนชมการแสดงอันจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น นอกจากนี้ทั้ง 10 คนยังเห็นว่าควรมีการสาธิตท่าทำและสาธิตตัวละครในการแสดงตอนนี้อย่างเหมาะสมก่อนเริ่มการแสดงด้วยเพื่อให้รู้จักชื่อตัวละคร, ทราบบุคลิกลักษณะของตัวละคร อันจะเป็นการเพิ่มอรรถรสในการชมการแสดงโขนได้มากยิ่งขึ้น เพราะบางครั้งแม้ผู้ชมจะสนใจชมโขนแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสามารถจำตัวละครได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามมี 2 ท่านกล่าวว่าถึงแม้ไม่มีการบรรยายก่อนการแสดงก็ยังสามารถชมได้เนื่องจากมีความคุ้นเคยกับการชมการแสดงโขน แต่หากจะทำให้คนที่ไม่มีพื้นฐานสามารถชมได้อย่างเข้าใจและเกิดความชื่นชมก็ควรที่จะมีการบรรยายก่อนการแสดง

■ ข้อเสนอแนะ

กลุ่มที่ 1 ควรมีการให้ความรู้เรื่องรามเกียรติ์ในหลักสูตรการเรียนด้วย เนื่องจากเท่าที่จำกันได้ ช่วงที่เรียนหนังสือได้ยินได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับการแสดงโขนและวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์น้อยมาก รวมทั้งน่าจะมีรายการที่มีการแสดงนาฏศิลป์ไทยทางโทรทัศน์ให้มากขึ้น แต่รูปแบบไม่ควรเป็นแบบรายการวิทยุทัศน์ ควรต้องมีการตัดต่อ มีหลายๆช่วงที่เป็นเหมือนรายการวาไรตี้ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ มีการบรรยายให้ผู้ชมที่ไม่มีพื้นฐานมาก่อนสามารถชมการแสดงได้อย่างเข้าใจ

กลุ่มที่ 2 ควรมีการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ให้มากกว่านี้ เพราะรายการที่มีอยู่น้อยเกินไป ส่วนรูปแบบที่เป็นแบบอนุรักษ์เช่นที่รายการวิพิธทัศนานำเสนอนี้ก็ควรยังคงมีอยู่เหมือนกันแต่ควรมีหลาย ๆ แบบให้ได้มีโอกาสเลือก นอกจากนี้ควรต้องมีการประชาสัมพันธ์ถึงรายการแสดงให้มากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงสดที่โรงละครแห่งชาติหรือที่ไหนก็ตาม เพราะบางครั้งมีผู้สนใจอยากชมแต่ไม่รู้ว่ามีรายการที่ใดบ้าง เมื่อคนได้มีโอกาสในการชมการแสดงสดแล้ว หากมีการนำมาออกอากาศทางรายการโทรทัศน์ก็จะทำให้เกิดพฤติกรรมในการติดตามชมไปเอง

2. รายการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

■ ความเข้าใจ

กลุ่มที่ 1 ทั้ง 10 คนเข้าใจว่าเป็นการแสดงที่หมายถึงความรักของตัวละครต่าง ๆ ในวรรณคดี แต่ยังไม่ค่อยรู้จักตัวละครแต่ละตัวมากนัก เพราะไม่ค่อยเคยกับวรรณคดีเรื่องที่น่ามาแสดง

กลุ่มที่ 2 ทั้ง 10 คนเข้าใจว่าการแสดงต้องการสื่อเรื่องความรักเนื่องในโอกาสวันแห่งความรัก ผู้ชม 8 คนรู้จักตัวละครทั้งหมดแต่จำเนื้อเรื่องได้ไม่ชัดเจนนัก

■ ช่วงเวลานำเสนอรายการ, ความยาวของรายการ

กลุ่มที่ 1 ผู้ชม 7 คนบอกว่าการที่นำเสนอรายการนี้ทางช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ที่ค่อนข้างเป็นช่องที่ไม่ค่อยเปิดชมเพราะมีทัศนคติว่ารายการที่เสนอทางช่อง 9 จะเป็นรายการที่เน้นแต่เรื่องวิชาการ และไม่มีชื่อรายการที่แน่นอน รวมทั้งเป็นคืนวันเสาร์ที่คนในวัยนี้มักไม่ค่อยอยู่บ้าน สำหรับช่วงเวลา 22.00 น.นั้นจะเป็นช่วงที่คาบเกี่ยวกับรายการละครหลังข่าวซึ่งจะทำให้ผู้ที่ชมละครไม่สนใจที่จะมาเปิดชมรายการแสดงนาฏศิลป์ ส่วนช่วงเวลาครึ่งชั่วโมงเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว

กลุ่มที่ 2 ผู้ชมทั้ง 8 คนเห็นว่าช่วงเวลา 22.00 น.ของคืนวันเสาร์เหมาะสมดีแล้ว แต่ที่ขาดก็คือ ความสม่ำเสมอของการนำเสนอรายการ เพราะบางสัปดาห์ที่เคยติดตามดูก็ไม่มีการแสดง ส่วนความยาวของรายการครึ่งชั่วโมง เหมาะสมดีแล้ว

■ รูปแบบที่เหมาะสมที่จะจัดการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์

กลุ่มที่ 1 ผู้ชม 8 คนเห็นว่ารูปแบบการนำเสนอที่มีพิธีกร เช่น อาจารย์สุกชัช จันทร์สุวรรณ เป็นผู้บรรยายประกอบการสาธิตเช่นนี้ก็ดูน่าสนใจดี แม้ว่าผู้ชม 2 คนในกลุ่มจะไม่รู้จักอาจารย์สุกชัชก็ตามแต่ก็มองออกว่าผู้ดำเนินรายการมีความเชี่ยวชาญในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

แต่จากการชมการแสดงที่มีคำบรรยายเช่นนี้ทำให้คนที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับนาฏศิลป์ไทยเกิดความเข้าใจมากขึ้นและเพิ่มความสนใจมากขึ้น

กลุ่มที่ 2 ผู้ชมทั้ง 10 คนชื่นชอบกับการนำเอา อาจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณ มาเป็นพิธีกร ด้วยเหตุผลความนิยมชมชอบส่วนตัวด้วยและเห็นว่าเป็นคนหนุ่มที่มีความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์ สำหรับรูปแบบรายการที่มีการบรรยายโดยพิธีกรนี้เห็นว่าเหมาะสมดีเพราะเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้างพื้นฐานให้แก่คนดู ไม่ว่าจะมีความคุ้นเคยกับนาฏศิลป์หรือไม่ก็ตาม แต่ก็ถือว่าการสร้างพื้นฐานผู้ชมให้เท่ากันก่อนชมการแสดง นอกจากนี้ยังเห็นว่ารูปแบบการแสดงลักษณะนี้มีความเหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ เพราะอย่างไรก็ตามถ้าการแสดงที่มาจากกรมศิลปากรยังคงความสวยงาม มีลักษณะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทยได้อย่างชัดเจนเช่นในปัจจุบัน เมื่อเอามาปรับรูปแบบการนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใดก็จะสามารถชมการแสดงได้ เพราะยังเป็นการนำเสนอที่มีความบันเทิงและเต็มไปด้วยสุนทรียรสทางด้านความสวยงามอยู่

■ ข้อเสนอแนะ

กลุ่มที่ 1 ควรมีการนำเอาดารานักแสดงที่มีความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์ (อย่างแท้จริง) มาร่วมในรายการบ้าง เหมือนช่วงแนะนำศิลปินหรืองานอดิเรกของศิลปินก็ได้ เพื่อทำให้น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นดารารุ่นก็จะยิ่งน่าสนใจมาก แต่รูปแบบลักษณะนี้เห็นว่าดีแล้วเพราะในความเห็นของทั้ง 10 คนที่เห็นพ้องกันก็คือ การจะชมนาฏศิลป์ให้เกิดความบันเทิงได้นั้นต้องเริ่มจากเกิดความเข้าใจก่อน นั่นคือส่วนที่พิธีกรบรรยายหรือแนะนำให้รู้จักกับตัวละครก่อนเริ่มการแสดง และน่าจะต้องมีการจัดรายการประเภทนี้ให้มากขึ้น

กลุ่มที่ 2 ควรมีรายการในลักษณะนี้ให้มากขึ้นทางโทรทัศน์ไม่ว่าจะเป็นช่องใดก็ตาม เพราะปัจจุบันกลายเป็นว่าต้องนำเสนอรายการประเภทนี้ทางสถานีโทรทัศน์ที่รัฐสามารถสั่งได้เท่านั้น เพราะหากมีหน่วยงานที่พัฒนาการจัดรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์อย่างจริงจังเหมือนอย่างพวกบริษัทที่ทำรายการเกมโชว์ รายการนาฏศิลป์จะสามารถเป็นที่นิยมแก่ผู้ชมรายการอย่างแน่นอน ส่วนรูปแบบที่มีพิธีกรบรรยายก่อนการแสดงนั้น ทั้ง 10 คนเห็นว่าเป็นรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อปูพื้นฐานให้เกิดความเข้าใจและสนใจที่จะชมรายการอย่างต่อเนื่อง

3. การแสดง “โขนทวารสอง” ตอน สหัสสะเคชะ

เนื่องจากการแสดงนาฏศิลป์ในรูปแบบร่วมสมัยทางโทรทัศน์นั้นยังไม่มีการจัดทำขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ผู้ชมหลังจากการชมการแสดงสด โขนทหารสอง ตอนสหัสสะเดชะ ในวันเสาร์ที่ 14 มีนาคม 2541 ณ โรงละครกลางแจ้ง ภัทราวดีเธียเตอร์ เวลา 19.00 น. ความยาว 1 ชั่วโมง ครั้ง และอีกครั้งที่เวทีกลางแจ้งศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ วันศุกร์ที่ 3 เมษายน 2541 เวลา 19.00 น. โดยสัมภาษณ์ผู้ชม 10 ท่านที่มีอายุตั้งแต่ 9 ปีจนถึงอายุ 55 ปี

■ ความเข้าใจ

แบ่งประเด็นนี้เป็นความเข้าใจในสองระดับคือ

1. ความเข้าใจเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ : ผู้ชมที่อายุ 9 ปี ไม่ค่อยเข้าใจชัดเจนนักแต่ก็รู้สึกว่าการแสดงแล้วสนุกเพราะมีหนุมาน มีลิง มีหุ่นเชิด ส่วนอีก 3 ท่านที่มีอายุระหว่าง 25-32 ปีกล่าวว่าเข้าใจเนื้อหาเพราะมีการเล่าเรื่องให้ฟังก่อนชมการแสดง ส่วนอีก 6 ท่านที่มีวัยตั้งแต่ 40-55 ปีกล่าวว่าเข้าใจเพราะเคยรู้เรื่องมาบ้างและก็สามารถจำเนื้อเรื่องได้ชัดเจนทันทีเมื่อฟังการบรรยายก่อนชมการแสดง
2. ความเข้าใจสารเรื่อง “การรู้จักคิดก่อนทำ” ที่ผู้จัดสอดแทรกมาในการแสดง : ผู้ชมที่อายุ 9 ปีบอกว่ารู้แต่ว่าชอบที่ลิง, ยักษ์ไม่ใช่เสือแล้วทาสี่ที่ตัวเพราะตลกดี รวมทั้งชอบตอนที่พระรามให้หนุมานแปลงตัวเป็นลิงตัวเล็กไปหลอกยักษ์เพราะน่ารักดี ส่วนผู้ชมอีก 9 ท่านนั้นกล่าวว่าจากการแสดงที่ต้องการสื่อเรื่องการรู้จักคิดก่อนทำจากการแสดงตามเนื้อเรื่องที่พระรามสั่งให้หนุมานแปลงกายไปหลอกสหัสสะเดชะเพื่อจะได้ไม่ต้องเสียไพร่พลจำนวนมากนั้นจะเป็นการรู้จักคิดก่อนทำที่ชัดเจนนัก แต่รับสารเรื่องการประหยัดพลังงานได้จากลักษณะของการจัดการแสดงมากกว่า อาทิ การบรรยายก่อนการแสดงของพิธีกรที่บอกตรง ๆ ในเรื่องการประหยัดพลังงาน, การใช้ไฟเวทีในการแสดงที่ลดน้อยลง, ลักษณะการจัดฉากบนเวทีที่มีเพียงฉากผ้า ไม่มีการตกแต่งด้วยฉากที่ดูแล้วฟุ่มเฟือย ตระการตา , การแต่งกายของผู้แสดงที่บางตัวไม่ได้สวมเสื้อรวมทั้งเครื่องแต่งกายของผู้แสดงตัวเอกก็เป็นเครื่องแต่งกายที่ทันสมัยแม้จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับชุดการแสดงโขนที่แท้จริงก็ตามแต่ก็สังเกตเห็นว่าแตกต่างกัน จึงค่อนข้างที่จะรับสารเรื่องการประหยัดพลังงานได้จากปริบทที่แวดล้อมการแสดงมากกว่า

■ ช่วงเวลานำเสนอรายการ, ความยาวของรายการ

เนื่องจากการแสดงสดเรื่องความจำกัดของเวลาจึงไม่เป็นปัจจัยในการกำหนด ช่วงเวลาในการแสดง 1 ชั่วโมงครึ่งจึงยังไม่ทำให้รู้สึกว่าการแสดงน่าเบื่อ แต่หากนำมาเสนอทางโทรทัศน์ ตามความเห็นของกลุ่มผู้รับสารเห็นว่าควรตัดทอนให้สั้นลง แต่ไม่ต้องตัดส่วนของการบรรยายออก เนื่องจากการสร้างความเข้าใจจะเกิดขึ้นจากส่วนนั้นเป็นหลัก

■ **รูปแบบที่เหมาะสมที่จะจัดการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์, ข้อเสนอแนะ**

กลุ่มผู้รับสารมีความเห็นโดยรวมว่า รูปแบบลักษณะนี้มีความเหมาะสมแล้ว เนื่องจากผู้จัดมีสื่อหลายประเภทในการสร้างความเข้าใจให้เกิดกับผู้ชม หากนำไปเผยแพร่ทางโทรทัศน์จะต้องอาศัยเทคนิคการตัดต่อที่ทำอย่างประณีตมาก เพราะจังหวะของการแสดงเป็นไปอย่างรวดเร็ว และผู้ทำรายการจะต้องค่อนข้างมีความรู้ในเรื่องของการแสดงนาฏศิลป์เพื่อจะได้ทราบแง่มุมและจังหวะที่ควรนำเสนอ ทั้งนี้รูปแบบร่วมสมัยที่ภัทราวดีเธียเตอร์เอาการแสดงโขนมาจัดทำในครั้งนี้สามารถยอมรับได้เพราะเป็นการคงรูปแบบการแสดงโขนที่เป็นแบบแผนได้ค่อนข้างครบถ้วน และเป็นการนำสื่อประเภทอื่นๆ เช่น หุ่นเชิด , การใช้เทคนิคสมัยใหม่ (Special Effect) มาสอดแทรกที่ไม่ได้เป็นตัวทำลายแต่กลับเป็นตัวส่งเสริมให้การแสดงโขนเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น แม้ว่าจะต้องตัดต่อบทการแสดงให้สั้นลงก็ไม่ได้ทำให้ศิลปะประเภทนี้เสียไปเพราะเป็นการทำเพื่อให้เข้ากับความคิดของคนรุ่นใหม่

จากการสำรวจทัศนะของกลุ่มผู้ชมด้วยการสัมภาษณ์ หลังจากที่ถูกกลุ่มผู้ชมได้ชมการแสดง ทั้ง 3 รูปแบบที่เป็นตัวแทนของแนวคิดอนุรักษ์, ประยุกต์และร่วมสมัยแล้ว สามารถสรุปได้ตามหัวข้อการศึกษา ดังนี้

1. ความเข้าใจ, การรับรู้สารที่ผู้จัดต้องการส่งผ่านการแสดง (เนื้อเรื่อง, แนวคิดอื่นที่สอดแทรกผ่านการแสดง)

รายการวิพดทัศน (อนุรักษ์)

กลุ่มที่ 1 ไม่เข้าใจเนื้อเรื่องเพราะไม่ค่อยได้ศึกษาวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

กลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่เข้าใจเนื้อเรื่อง

รายการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (ประยุกต์)

กลุ่มที่ 1 ทั้ง 10 คนเข้าใจว่าเป็นการแสดงที่หมายถึงความรักของตัวละครต่าง ๆ ใน

วรรณคดี แต่ยังไม่ค่อยรู้จักตัวละครแต่ละตัวมากนัก เพราะไม่คุ้นเคยกับ

วรรณคดีเรื่องที่น่ามาแสดง

กลุ่มที่ 2 ทั้ง 10 คนเข้าใจว่าการแสดงต้องการสื่อเรื่องความรักเนื่องในโอกาสวันแห่ง

ความรัก ผู้ชม 8 คนรู้จักตัวละครทั้งหมดแต่จำเนื้อเรื่องได้ไม่ชัดเจนนัก

การแสดง “โขนทาสอง” (ร่วมสมัย)

กลุ่มอายุ 9 ขวบ ไม่เข้าใจความหมายของการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์และไม่เข้าใจ

ความหมายเรื่องการประหยัดพลังงานที่ต้องการสื่อ แต่เมื่อชมแล้ว

เกิดความสนุก

กลุ่มอายุ 25-32 ปี เข้าใจเนื้อหาการแสดงเพราะมีการอธิบายก่อนการแสดง และรับ

สารเรื่องการประหยัดพลังงานได้จากบริบทที่แวดล้อมการแสดง

กลุ่มอายุ 40-55 ปี เข้าใจเนื้อหาการแสดงเพราะมีความรู้เรื่องรามเกียรติ์อยู่บ้าง และ

รับสารเรื่องการประหยัดพลังงานได้จากบริบทที่แวดล้อมการแสดง

ได้เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ชมที่มีอายุน้อยกว่า 35 ปีลงไป จะไม่สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องของการแสดงในลักษณะแบบอนุรักษิ์ได้ชัดเจนนักเนื่องจากขาดความคุ้นเคยกับเรื่องราวของวรรณคดีไทย แต่จะสามารถเข้าใจได้หากมีการอธิบายก่อนการแสดงนอกจากนี้ยังสามารถรับสารที่สื่อจากภาษาท่าทางได้เช่นกัน ส่วนกลุ่มผู้รับสารที่มีอายุตั้งแต่ 35 ขึ้นไป สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องของการแสดงทั้ง 3 รูปแบบได้ อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีผลต่อความเข้าใจก็คือ การอธิบายก่อนการแสดง

2. ช่วงเวลา, ความยาวของรายการ

รายการวิพจน์ทัศน์ (อนุรักษิ์)

ทั้งสองกลุ่มเห็นว่ารายการนี้น่าเสนอในช่วงเวลาที่ตึกเก็บไปรวมทั้งยังเป็นคืนวันอาทิตย์

ส่วนระยะเวลาของรายการไม่ควรเกินครึ่งชั่วโมง

รายการอนุรักษิ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (ประยุกต์)

กลุ่มที่ 1 ไม่ควรเสนอในช่วงเวลา 22.00 น.ของวันเสาร์ เพราะมักเป็นเวลาของคนวัยนี้

ไม่ค่อยอยู่บ้านชมโทรทัศน์ แต่ความยาวรายการครึ่งชั่วโมงเหมาะสมแล้ว

กลุ่มที่ 2 ช่วงเวลา 22.00 น.เหมาะสมแล้ว แต่ยังขาดความสม่ำเสมอของการออก

อากาศ รวมทั้งชื่อรายการที่ไม่ชัดเจนก็ทำให้ไม่ค่อยสร้างการจดจำ

การแสดง “ไฮนทาสอง” (ร่วมสมัย)

เนื่องจากเป็นการแสดงสด เพราะฉะนั้นความยาว 1 ชั่วโมงครึ่งจึงเหมาะสม แต่หากแสดงทางโทรทัศน์ควรสั้นกว่านี้ และต้องคงส่วนของการบรรยายเอาไว้

3. รูปแบบที่เหมาะสมที่จะจัดการแสดงนาฏศิลป์ผ่านทางโทรทัศน์

รายการวิทยุทัศน์า (อนุรักษ์)

ทั้งสองกลุ่มเห็นว่า

- ควรมีการบรรยาย/อธิบาย/สาธิตท่ารำ การแต่งกาย ก่อนการแสดงเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในช่วงของการชมการแสดง
- ควรมีการตัดต่อช่วงการแสดงให้ไม่เยิ่นเย้อ เดินเรื่องอย่างรวดเร็ว
- หากชมการแสดงสดจะได้บรรยากาศมากกว่าชมทางโทรทัศน์

รายการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (ประยุกต์)

ทั้งสองกลุ่มเห็นว่า

- การบรรยาย/อธิบาย/สาธิตท่ารำ การแต่งกาย ในรายการเหมาะสมแล้ว
- รูปแบบการแสดงแบบประยุกต์นี้เหมาะสมกับคนในสมัยปัจจุบันเพราะรวดเร็ว ชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่เสียความเป็นนาฏศิลป์แต่ในขณะเดียวกันก็ปรับปรุงแบบรายการเพื่อให้คนดูที่เป็นคนรุ่นใหม่เข้าใจง่ายขึ้น

การแสดง “ไฮนทาสอง” (ร่วมสมัย)

กลุ่มผู้ชมส่วนใหญ่เห็นว่า

- เป็นรูปแบบร่วมสมัยที่กลมกลืนเหมาะสมกันดีกับการนำเอานาฏศิลป์ไทยมาแสดง
- รูปแบบร่วมสมัยเช่นในปัจจุบันถ่ายทอดความเข้าใจขึ้น และเหมาะสมกับมุมมองของคนในสังคมปัจจุบันที่สามารถเกิดความเข้าใจและสนใจในศิลปะได้นอกจากนี้ยังสร้างให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับนาฏศิลป์อีกด้วย

4. ความคิดเห็นต่อการจัดการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์

รายการวิพิธทัศนา (อนุรักษ)

ทั้งสองกลุ่มมีความเห็นว่า

- ควรให้ความรู้เรื่องรามเกียรติ์ในหลักสูตรการเรียนให้มากกว่านี้
- ควรมีรายการแสดงนาฏศิลป์ไทยทางโทรทัศน์ให้มากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือก
- ควรจัดรูปแบบรายการให้มีความหลากหลายภายใน 1 รายการ
- ควรมีการประชาสัมพันธ์โปรแกรมการแสดงให้มากกว่านี้เพราะหากผู้ชมมีโอกาสชมการแสดงสดและเกิดความประทับใจแล้วก็จะเกิดพฤติกรรมในการติดตามชมทางโทรทัศน์ไปเอง

รายการอนุรักษศิลปวัฒนธรรมไทย (ประยุกต์)

ทั้งสองกลุ่มมีความเห็นว่า

- ควรนำเอาดาราททบหรือบุคคลที่มีชื่อเสียงมาแสดงในรายการ
- ควรมีรายการแสดงนาฏศิลป์ไทยทางโทรทัศน์ให้มากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือก
- ควรมีองค์การที่เป็นลักษณะเหมือนบริษัทที่ผลิตรายการเกมโชว์เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบรายการนาฏศิลป์ที่มีความทันสมัย

การแสดง “โขนทวารสอง” (ร่วมสมัย)

- การแสดงที่มีการใช้สื่อหลายประเภทเข้ามาช่วยเสริมความเข้าใจเป็นวิธีการจัดการแสดงที่ดี เพราะทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้นและได้รรถรสของการชมอย่างเต็มที่
- ควรจัดการแสดงให้มีความหลากหลายมากกว่านี้ โดยก้าวเข้าไปสู่การแสดงนาฏศิลป์ประเภทอื่น ๆ ด้วย
- เกิดการแสดงในรูปแบบใหม่ๆ ที่แสดงถึงความกล้าของผู้จัด ในการที่จะนำเอาศิลปะชั้นสูงเช่น โขน มาปรับรูปแบบการนำเสนอ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับสารที่กล่าวมา พบว่าโดยรวมมีทัศนคติต่อการแสดงนาฏศิลป์ที่ดี ทั้งนี้อาจจะมีข้อแตกต่างทางความคิดไปบ้างตามปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น อายุ การศึกษา อย่างไรก็ตามสามารถกล่าวโดยสรุปถึงข้อมูลในภาพรวมได้ว่า กลุ่มผู้ชมส่วนใหญ่เห็นว่า

1. ควรมียุทธการแสดงนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ให้มากกว่านี้เพื่อเป็นทางเลือกในการรับชม เพราะในความเป็นจริงก็มีความต้องการชมรายการประเภทนี้อยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ค่อยมีการนำเสนอรายการประเภทนี้มากเท่าที่ควร
2. ความยาวของรายการนาฏศิลป์ทางโทรทัศน์ ไม่ควรมีความยาวเกินครึ่งชั่วโมง
3. รูปแบบการดำเนินรายการควรเป็นลักษณะที่กระชับ เข้าใจง่าย ไม่เยิ่นเย้อ
4. มีการอธิบาย/บรรยาย/สาธิต ก่อนการแสดงเพื่อสร้างความเข้าใจ
5. รายการแสดงนาฏศิลป์ไม่ควรอยู่ในช่วงเวลาดึกเกินไป
6. รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ทั้ง 3 รูปแบบ ยังคงสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยหากมีการนำเสนอให้ผู้ชมได้มีโอกาสชมทางโทรทัศน์ เพราะเป็นสื่อที่คนในสังคมบริโภคในปริมาณสูงสุด ทั้งนี้แม้ว่าแต่ละคนจะมีรสนิยมความชอบที่แตกต่างกัน แต่หากมีการนำเสนอให้พบเห็นได้บ่อยครั้งขึ้น ก็จะเป็นการสร้างพฤติกรรมการติดตามชมอันจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ไปเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย